

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

**FEMİNİZMİN İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

HAZIRLAYAN:
MÜMİNE ÖZKAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Prof. Dr. ORHAN ÇEKER

KONYA- 2019

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	İİİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	İV
ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	Vİİ
ABSTRACT	Vİİİ
KISALTMALAR	İX
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI	1
III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
FEMİNİZMİN TARİHÇESİ.....	4
A. FEMİNİZMİN TANIMI.....	4
1. Feminizmin Ortaya Çıkış Nedenleri.....	6
B. FEMİNİZMİN TARİHÇESİ	7
C. BAZI FEMİNİST KURAMLAR (ÇEŞİTLERİ)	9
1. Liberal Feminist Kuram.....	9
1.a. Eğitimde Fırsat Eşitliği	10
1.b. Kamusal Alanda Çalışma Hakkı	11
1.c. Ekonomik Eşitlik	11
1.d. Siyasal ve Hukuksal Eşitlik.....	12
2. Marksist Feminist Kuram	12
2.a. Ev İşlerinin Toplumsallaştırılması	14
2.b. Ev İşlerinin Ücretlendirilmesi	14
3. Sosyalist Feminist Kuram.....	15
3.a. İkili Sistemler Teorisi	15
3.b. Birleşik Sistemler Teorisi.....	15
4. Radikal Feminist Kuram.....	16
4.a. Cinsiyetçi Sınıf Sistemi	17
4.b. Annelik Kurumuna Bakış Açılıarı.....	17
4.c. Evlilik Hakkındaki Görüşleri	18
4.d. Kadın Bedeninin Denetimi Meselesi.....	19
4.e. Kültür Anlayışları	20
4.f. Sloganları	20
5. İslâmci Feminist Kuram	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	27
İSLÂM'DA KADIN VE FEMİNİZMİN İSLÂMÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	27

A. İSLÂM'A GÖRE KADIN HAKLARI	28
1. Kız Çocuğu Olarak Hakları	29
1.a. Hayat Hakkı	29
1.b. Yetiştirilme Masrafları	30
1.c. Terbiyesi	30
2. Evlilikle İlgili Hakları	31
2.a. Eş Seçme Hürriyeti	31
2.b. Kefâet (Denk Olma) Hakkı	32
2.c. Çeyiz Yapma Mecburiyetinin Olmayışı	34
2.d. Mehir Hakkı	34
2.e. Mesken Hakkı	35
2.f. Nafaka Hakkı	36
2.g. Kendi Malında Tasarruf Hakkı (Özel Mülkiyet Hakkı)	36
3. Anne Olarak Hakları	37
3.a. Annenin Çocuk Üzerindeki Hakları	37
4. Boşanma Hakkı	39
4.a. Tefviz-i Talâk	40
4.b. Muhâlea	41
4.c. Fesih ve Mahkeme Kararı ile Boşama	42
5. Miras Hakkı	43
6. Toplumsal Hakları	44
6.a. Eğitim Hakkı	45
6.b. Çalışma Hakkı	46
B. İSLÂM'A GÖRE KADIN SORUMLULUKLARI	47
1. Allah ve Rasûlü'ne (s.) Karşı Sorumlulukları	47
2. Kendisine Karşı Sorumlulukları	47
3. Kocasına Karşı Sorumlulukları	48
3.a. Kadının Kocasına İtaat Etmesi	48
3.b. Kocasına Sadık Olması	49
3.c. Kocasıyla İyi Geçinmesi	49
4. Anne Babasına Karşı Sorumlulukları	50
5. Çocuklarına Karşı Sorumlulukları	50
6. Topluma Karşı Sorumlulukları	51
C. FEMİNİZMİN İSLÂM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	51
SONUÇ	56
KAYNAKÇA	58
ÖZGEÇMİŞ	65

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	--

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mümine ÖZKAY	
	Numarası	128106041006	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslâm Hukuku	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X
		Doktora	
	Tezin Adı	Feminizmin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi	

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

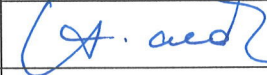

Mümine ÖZKAY

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mümine ÖZKAY
	Numarası	128106041006
		İslâm Hukuku
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Orhan ÇEKER
	Tezin Adı	Feminizmin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Feminizmin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi başlıklı bu çalışma 10/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Orhan ÇEKER	
2	Dr. Öğretim Üyesi	Abdullah ACAR	
3	Dr. Öğretim Üyesi	Hüseyin ÇELİKER	

ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Allah'a hamd, O'nun kulu ve peygamberi olan Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ailesine ve ashabına salât-u selâm olsun.

Hadis-i şerifte karı koca bir elmanın iki yarısı gibi anlatıldığına göre toplum içerisinde kadının % 50 oranında etkili olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, bir toplumda kadının dışlanması, o toplumun yarısının yok sayılmasıdır. İslâm dini kadın konusunda önemle durmuş, kadını olması gereken konuma yükseltmiş ve haklarını kadına iade etmiştir. Tarih boyunca hangi toplumu incelersek inceleyelim, kadının en rahat olduğu zaman dilimlerinin, vahyin en güzel anlaşılıp uygulandığı dönemler olduğunu görürüz. Günümüz İslâm toplumlarındaki kadının konumuna bakarak İslâm'ı değerlendirmek ise yanıltıcı sonuçlar verecektir. Çünkü İslâm dünyası hem dinini tam olarak bilmemekte ve uygulayamamakta hem de Batı'nın ciddi anlamda etkisine maruz kalmaktadır.

Günümüzdeki anlayışa göre Müslüman kadının kendi haklarını düşünürken İslâmî ilkelere göre değil yabancı kültürlerle göre düşündüğünü, dolayısıyla da İslâm dinine uygun olmayan haklar ihdas edildiğini ve bu doğrultuda ailevî sorunların yaşandığını görmekteyiz. Bu çalışmada feminizm ideolojisi ve İslâm'da kadının konumu ele alınmaktadır. Bu iki konunun beraber işlenmesi okuyucuya ikisi arasında kıyas yapma imkânı tanımış olması açısından önemlidir. Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde feminizm kavramının tanımı, tarihçesi, bazı çeşitleri ve ortaya koyduğu teoriler ele alınmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise İslâm'ın kadına verdiği haklar ve ona yüklediği sorumluluklar ana hatlarıyla işlenmiştir. Son olarak feminizm İslâm hukuku açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma, başta Kur'an-ı Kerim ve sahih hadis kaynakları olmak üzere İslâm hukuku ile ilgili temel kaynaklardan, konuyla ilgili kitap ve akademik yayınlardan yararlanılarak tamamlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın konu tespitinde, kaynak bulma konusunda ve bütün süreç boyunca, tüm yoğunluğuna rağmen yardımını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Orhan ÇEKER Hocam'a, konunun sosyolojik yönünü değerlendirmemde ve bu konuda kaynak bulmamda yardımcı olan, tüm yoğunluğuna rağmen rehberlik eden kıymetli Hocam Prof. Dr. Mehmet AKGÜL'e, teknik konuda ve içerik konusunda yönlendirmelerine başvurduğum ve yoğunluğuna rağmen yardım eden ve teşviklerde bulunan Dr. Mahmut SAMAR Hocam'a teşekkür ederim. Ayrıca tez savunmamda yer alan ve yapacakları değerlendirmelerle diğer araştırmalarımın katkı sağlayacak değerli jüri üyelerine şimdiden teşekkür ederim. Son olarak haklarını asla ödeyemeyeceğim, beni her zaman ilme teşvik eden, üzerimden dualarını eksik etmeyen kıymetli anneciğim ve babacığma da teşekkürlerimi sunarım.

Mümine ÖZKAY
10/06/2019
KONYA

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	--

Özet

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mümine ÖZKAY
	Numarası	128106041006
	Programı	İslâm Hukuku Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Orhan ÇEKER
	Tezin Adı	Feminizmin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Bu araştırmada İslâm’da kadına verilen haklar ve sorumlulukları ile İslâm dışı bir akım olan feminizmin ortaya koyduğu kadın anlayışı ele alınıp işlenmeye çalışılmıştır. Feminizm kavramı incelenirken; anlamı, tarihçesi, çeşitleri ve pratik dünyadaki karşılığının olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. İslâm’da kadına verilen haklar, çocukken, evliliğinde, anne olduğunda, boşandığında ve sosyal hayatında olmak üzere başlıklandırılmış, kadının hakları karşılığında da belli sorumluluklarının olduğu da vurgulanmıştır. Kadının sorumlulukları Allah ve Rasûlü’ne (s.a.s.) , kendine, kocasına, çocuklarına ve topluma şeklinde tasnif edilerek sunulmuştur. Son olarak ise feminizmin İslâm hukuku açısından kısa bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Kadın, feminizm, Hak.

	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
---	--	--

Abstract

	Name and Surname	Mümine ÖZKAY
	Student Number	128106041006
	Department	Basic İslamic Science/ Islamic Law
	Program	Master's Degree
	Supervisor	Prof. Dr. Orhan ÇEKER
	Title of the Thesis/ Dissertation	The Evaluation of Feminism in Term of Islamic Law

In this research, the rights and responsibilities given to women in Islam and feminism, which is a non-Islamic movement, have been studied. In examining the concept of feminism; The meaning, history, types and the existence of the equivalent in the practical world is tried to be revealed. The rights granted to women in Islam, as a child, marriage, when the mother, divorced and social life, including the title, women's rights in the case of the responsibility for the emphasis was also emphasized. The responsibilities of the woman are presented to Allah and Rasulu (s.a.s.) , to herself, to her husband, to her children and to society. Finally, a short assessment of feminism in terms of Islamic law was made.

Keywords: Islam, Women, Liens, Rights. **y Words:** Islam, Female, feminism, Right.

KISALTMALAR

a.g.e. :	Adı geçen eser
a.g.m. :	Adı geçen makale
a.g.t. :	Adı geçen tez
A.H.K. :	Aile Hukuku Kararnamesi
AÜİFD:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
bkz. :	Bakınız
bt. :	Binti
c. :	Cilt
Çev. :	Çeviren
DİA. :	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
gr. :	Gram
m. :	Makale
m. s. :	Milattan sonra
md. :	Madde
neşr. :	Neşreden
r.a. :	Radiyallahu anh
(s.a.s.) :	Sallallahu aleyhi ve sellem
s. :	Sayfa
Sad.:	Sadeleştiren
t.y.:	Tarihi yok
TDV :	Türkiye Diyanet Vakfı
Terc. :	Tercüme

v.b. : Ve benzeri
v.d.: Ve diğerleri
y.y.: Yayın yılı
YLT : Yüksek Lisans Tez

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

Kadın, insanlık tarihi boyunca tartışılâgelen konuların başında gelmiştir. Araştırmamızın konusu da Batı'da haklı bir sebeple ortaya çıkan, sonra da önünü alamayıp insanlık için bir zulme dönüşen feminizm ideolojisini ana hatlarıyla tanıtmak ve İslâm'da kadının konumunu ortaya koyarak feminizmi İslâm Hukuku açısından değerlendirmeye tâbi tutmaktır.

II. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Araştırmamızın amacı yirmi birinci yüzyıl kafası karışık insanına, feminizm ideolojisinin kadın haklarını koruma ve savunma konusunda yeterli olmadığıı ispatlamak ve İslâm'da kadına verilen önemin kavranmasına katkıda bulunmaktır. Araştırmamız İslâm'da kadının konumu ile feminizm ideolojisinde kadının yerini kıyas yapabilme imkânı vermesi açısından önemlidir. Çalışmamız hassas ve güncel bir konu olması bakımından da önem taşımaktadır.

Dünyada ve ülkemizde "kadın" konusunu ele alan sayısız çalışma bulunmaktadır. Kadını sadece İslâm açısından ele alan çalışma sayısı da bilinemeyecek kadar çoktur dersek abartmış olmayız kanaatindeyiz. Çalışmamızın konusunun omurgasını oluşturan feminizm ideolojisi hakkında ise yine çokça kaynak bulmak mümkündür. Ancak bu iki konuyu (İslâm'da kadın ve feminizm) mezceden çalışmalar olmakla birlikte –görebildiğimiz kadarıyla- hem çok değildir hem de olanların birtakım eksiklikleri bulunmaktadır. Bu eksiklikten dolayı feminizmi İslâm bakış açısıyla değerlendirmeye çalışan kısa ve öz bir çalışmanın olması arzusu bizi bu çalışmayı yapmaya teşvik etti.

III. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmamızın kaynakları Kitap ve sahih sünnetteki deliller başta olmak üzere temel İslâm kaynaklarından, konuyla ilgili çalışılmış akademik değeri olan makale ve tezlerden ve ilgili kitaplardan oluşmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünün oluşturulmasında Zekiye Demir'in “Modern ve Postmodern Feminizm” isimli çalışmasının katkısı büyüktür. Kitap basılmış yüksek lisans tezidir ve feminizmi derli toplu anlatmış olması açısından önemlidir. Bahsi geçen çalışma aynı zamanda feminizmle ilgili yazılmış temel yabancı eser ve makaleleri taramış olması açısından da büyük önem taşımaktadır. Yine Ali Zahra'nın, *İslâmi Feminizmler (Feminismes Islâmiqie)*, isimli kitabından da istifade edilmiştir. Kitabı çeviren öykü Elitez'dir. Kitap, İslâmî feminizm hakkında yazılan makalelerin derlemesinden oluşmuştur. Ayrıca Hakan Altun'un Feminist Kuram Doğrultusunda Bir Okuma/Sahneleme ve Bir Örnek Çalışma: Denizden Gelen Kadın adlı doktora tezinden istifade edilmiştir. Bunun yayında yerli ve yabancı birçok akademik makaleden faydalanılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünün oluşturulması esnasında yaptığımız incelemelerde, sahasında yayınlanan klasik kaynaklardan da istifade etmeye çalıştık. Bunun yanında ikinci bölümde kullandığımız çağdaş kaynaklar da vardır. Bunlardan bazıları Prof. Dr. Bekir Topaloğlu'nun İslâm'da Kadın isimli eseri, Mustafa Sıbâi'nin İslâm'a ve Garblılar'a Göre Kadın kitabı, Prof. Dr. Nevzat Tarhan'ın Kadın Psikolojisi Kitabı, Prof. Dr. Faruk Beşer'in kadınla ilgili kaleme aldığı çalışmalar, Prof. Dr. Saffet Köse'nin Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu isimli çalışmasıdır. Saydığımız eserlerin hepsi kadını birçok yönüyle ele almış olmakla beraber hiçbirisi feminizmle İslâm'ın mukayesesine detaylıca yer vermemiştir.

Bunların dışında kaynakçada belirttiğimiz çok sayıda kitap, makale ve farklı çalışmalardan da gerektiğinde faydalanma yoluna gidilmiştir.

Mümine ÖZKAY

10/06/2019

KONYA

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZMİN TARİHÇESİ

A. FEMİNİZMİN TANIMI

Feminizm, latince “femina” kelimesinden türemiş olan bir kavramdır. Zaman içinde, feminizm kelimesinin değişik amaçlara göre farklı tanımları yapılmış, kelime birçok anlam alarak ifade edilmiştir.¹ Feminizm, “Erkeklere tanınan toplumsal, ekonomik ve siyasal hakların tamamının kadınlara da verilmesini savunan ve kadının toplum içindeki rolünü genişletmek isteyen bir doktrin” olarak tanımlanmıştır.²

Feminizm, Marksizm ve Sosyalizm gibi Türkçe’ye Avrupa dillerinden geçmiştir. Feminizm de Aydınlanma sonrası Avrupa’sının ürünü olan bir ideolojidir. Aydınlanma Çağı Avrupa’sından ve o dönem Avrupa toplumunun toplumsal, iktisadî ve siyasî şartlarından dolayı ortaya çıkmış olduğundan tamamıyla Aydınlanma Avrupa’sının damgasını ve izlerini taşır. Benzeri sosyal ve siyasî şartlar söz konusu dönemde dünyanın başka herhangi bir coğrafyasında bulunmadığından bu kavramlar Avrupa’da üretilmiş ve dünyaya da Avrupa’dan yayılmıştır. Bundan dolayı Avrupa dillerinde telif edilmiş sözlüklerde bir anlam sütununa sahip olmuştur. Bu nedenle gene tıpkı diğer ideoloji isimlendirmeleri gibi Türkçe’ye çevrilmeden kendi kullanıldığı dilde anlamı neyse Türkçe’ye de aynen öyle aktarılmıştır. Felix Grendon’a göre, feminizm terimi, ilk kez Fransız oyun yazarı Alexandre Dumas tarafından, 1872 senesinde “L’Homme-femme” adlı küçük bir risalede kadın hakları hareketini tanımlamak için kullanılmıştır.³

¹ Ramazanoğlu, Caroline, *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, çev., M. Bayatlı, İstanbul, 1998, s. 23-24.

² Kayhan, Fatma., *Feminizm*, İstanbul,1999, s. 9; Bolay,S. Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ankara, 1987,s. 88.

³ Öztürk, Emine, *Türk Kadınının Feminizme Bakış Açısı*, İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.1.

Kaynaklarda feminizmin tam ve değişmez bir tanımı yoktur. Bununla birlikte oldukça geniş bulduğumuz bir tanıfı burada aktaralım: “*Felsefi anlamda feminizm, kadının hemen tüm Avrupa tarihi boyunca ezilmesinden, cadı addedilip yakılmasından, İncil’e dahi el sürmesinin yasaklanmasından, miras, boşanma, mülkiyet gibi pek çok hakkının elinden alınmasından sonra; Aydınlanma Çağ’ının, Fransız Devrimi’nin ve İnsan Hakları Bildirgesi’nin de kadına beklediğini vermemesi üzerine kadınların kendi haklarını aramak için doğal haklar bildirdesinden yola çıkarak 19.yüzyılda ortaya attıkları, fakat 21. yüzyıla kadar pek çok farklı kollara ayrılmış bulunan bir felsefi ekol ya da kuramdır.*”⁴

Feminizmin sosyolojik açıdan tanıfı ise geniş ölçekte şöyle yapılmıştır: “*Feminizm, ilhamını doğal haklar bildirdesinden alan; aile ve toplum içinde kadından yana bir değişimi, kadınların, erkeğin kamusal alanda sahip olduğu tüm haklara sahip olması gerektiğini, erkek ve kadının ev içinde işbölümü yapması gerektiğini, aile planlamasını ve işyerinde de kadının çalışmasına uygun ortamlar hazırlanması gerektiğini savunan; bu çerçevede de çevre ve barış hareketlerine destek veren ve son iki yüz yılda da pek çok sosyal değişime öncü olan toplumsal bir hareket ve bu hareketin temsilcilerinin fiili çabaları neticesinde de sosyolojik araştırmalara konu olan sosyal bir olgudur.*”⁵

Politik ve entelektüel bir bakış açısıyla feminizm; kadın-erkek arasındaki ilişkiyi aile, eğitim, iş dünyası, siyasi hayat, kültür ve tarihe kadar geniş bir bakış açısıyla içinde sorgulayan ve iki cins arasındaki hiyerarşik ilişkiyi değiştirmeyi amaçlayan siyasî bir harekettir. Feminizm, kadın-erkek arasındaki ayırmda erkek üstünlüğünü ve erkek merkezli toplumsal kabulleri sona erdirmeyi, yerine kadını değerleri koymayı amaçlayan bir siyasâl hareket olarak gelişmektedir.⁶

⁴ Öztürk, Emine, *Türk Kadınının Feminizme Bakışı*, İstanbul, Ravza yay., 20017, s. 10.

⁵ Öztürk, a.g.e., s.10.

⁶ Aktaş, Gül, *Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği*, Edebiyat Fakültesi Dergisi, c. 30, sayı.1, Haziran ,2013, s.59.

1. Feminizmin Ortaya Çıkış Nedenleri

Kadının haksızlık ve zulümlere uğraması, ailede ve toplum içinde ikinci plana atılması ve ötekileştirilmesi tarihî açıdan çok öncelere dayanmasına rağmen feminizm modern bir kavramdır. Kadın tarihin ilk zamanlarından itibaren kendisine karşı yapılan sömürü ve haksızlıklara karşı mücadelesini sürdürmüştür. Feminizm, bu mücadelenin yakın zamanda aldığı isimdir.⁷

Feminizmin fikir yapıtaşlarının oluşmaya başladığı dönem araştırıldığında, Avrupa'da 1789 Fransız İhtilali sonrasında herkes için "eşitlik" ve "adalet" kavramlarının tartışmaya açılması sonrası ortaya çıktığı görülür.⁸ Diyebiliriz ki feminizmin ortaya çıkışında rol oynayan ilk etken Avrupa tarihi boyunca kadına yapılan baskı, zorlama ve haksızlıklardır. Bu haksızlıklar Avrupa kadınının "Biz de insanız" diye başkaldırmasına zemin hazırlamıştır. Kadına karşı yapılan bu haksızlıklar arasında; kadının miras, mülkiyet, boşanma gibi pek çok hakkından mahrum bırakılmasının yanı sıra, kadınların cadı ilan edilerek yakılması ve toplumda zengin kesim olan derebeylerin ve şövalyelerin fakir kadınlara saldırılabileceğine dair antlaşmalar yapılması gibi fiiller vardır.

Feminizmin ortaya çıkış sebeplerinden biri de Aydınlanma Çağı felsefesi ve bu felsefede de kadının yerini alamaması, yani Aydınlanma çağı düşünürlerinin gerek eserlerinde gerekse pratikte doktrininde kadınları yok saymalarıdır. Tüm bu Hümanist ve Aydınlanmacı felsefenin etkisiyle kadınlar; kendi hayatlarını, kendi hayatlarındaki sorunları sorgulamaya koyulmuşlar bu sorgulama sonucunda kadınlar da hak talebinde bulunmaya başlamışlar ve bunun için örgütlenmişlerdir.

Feminizmin ortaya çıkmasında önemli olan başka bir etken ise Sanayi Devrimi'dir.⁹ Sanayileşme ve modernleşme sonucunda kadının iş hayatına katılması ve ekonomik açıdan özgürlüğünü kazanmaya başlaması ile dışarıda bir araya gelme

⁷ Altun, *a.g.t.*, s.35-36.

⁸ Altun, *a.g.t.*, s. 36.

⁹ Öztürk Emine, *a.g.m.*, s.8.

imkânı bulan kadınlar kendi aralarında bir dayanışma kurarak örgütlenmeye başlamışlardır.¹⁰

Feminizmi kavrayabilmek için öncelikle feminizmin geçirdiği tarihsel süreçleri kısaca incelememiz gerekecektir.

B. FEMİNİZMİN TARİHÇESİ

Feminizm modern bir kavram olsa da feminist düşünceler eski Yunan ve Çin Medeniyetlerinde bile yer almıştır. Örneğin: Christine de Pisan tarafından yazılan ve 1405 yılında İtalya’da yayınlanan “Hanımefendiler Şehrinin Kitabı” kadınların siyasî açıdan konumlarını ve eğitim haklarını savunarak feminizmin birçok fikrini dile getirmiştir. Fransız Devriminden sonra Mary Wollstonecraft’ın kaleme aldığı “Kadın Haklarının Savunması” ise ilk modern feminizm metni olarak kabul edilir.¹¹ Bununla birlikte genel anlamda feminizmin tarihçesine baktığımızda 17. yüzyıl İngiltere’inde feodalizmin sona ermesi ve kapitalizmin etkisini artırmasıyla kendini yeni oluşan toplumdaki dışlanmış hisseden orta sınıf kadınların hak talebinde bulunmalarıyla ortaya çıkmıştır. Yeni toplum yapısındaki elit tabakayı oluşturan burjuvazi sınıfı kadınlarının özgürlük ve eşitlik isteklerine karşı kadınlar da bu hakları talep etmeye başlamışlardır.¹²

18. ve 19. yüzyıllardan itibaren feminist hareket birçok alanda etkili olmaya başlamıştır. Kadının özel hayatında ve kamusal alandaki yerini sorgulamaya açmış ve değiştirmiştir. Kadınların oy kullanma hakkı ve yönetimde söz sahibi olma talepleri, ayırt etmeksizin tüm iş ve meslek kollarında eğitim alma ve bu mesleği icra etme gibi konularda mücadele verilen dönemdir. Bu döneme birinci dalga feminist

¹⁰ Atan, Meltem, *Radikal Feminizm Bağlamında Aile*, *The Journal of Europe Middle East Social, Science Studies*, Sayı 2, 2015.,s.5.

¹¹ Atan, a.g.m., s 5.

¹² Atan, a.g.m., s.4.

hareket denir. Bu evredeki mücadele pek çok alanda “toplumsal cinsiyet” kavramı etrafında verilmiştir.¹³

1960’ların sonlarından itibaren feminist söylemler yeni bir boyut kazanmıştır. Bu hareket ikinci dalga feminist hareket olarak da bilinir. Bu dönem feminist hareketler artık kadın erkek arasında var olan eşitsizlikleri kadının haksızlığa uğramasının ve toplumda ikincil planda kalmasının ana sebebi olarak görmüyorlardı. Aksine kadınların erkeklerden farklı yanlarının, onların özgürlüğüne sebep teşkil edeceğini düşünüyorlardı. Erkeklik ve kadınlık arasındaki farklılıkları minimize etmek yerine, aradaki farklılıklardan güç ve otorite oluşturabilecek yanları tespit etmeye çalışıyorlardı.¹⁴ Ayrıca bu yıllarda siyasî hakları elde etmiş olmanın kadın problemlerini ortadan kaldırmaya yetmediği anlaşılmış ve daha önceleri siyasî olarak ele alınan sınırlar genişletilerek kadın baskısının kişisel, psikolojik ve cinsel yönlerine ilgi çekilmiştir. Böylece kadının özgürleştirilmesi düşüncesiyle ikinci dalga feminizmi başlamıştır.¹⁵

1990’lı yıllarda ise tüm batılı ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde feminizmin etkisi açıkça görülmüştür. Feminizmin farklı zaman dilimlerinde ortak bir fikrî zemin bulamamış olması birbirinden oldukça farklı feminist söylemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁶

Ülkemizde ise ilk olarak 1990 yılında İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi açılmış ve 1999 ise T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Kadın Sorunları Merkezi kurulmuştur. Son yapılan düzenleme ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı nezdinde kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, kadın sorunları ile ilgili çalışmalar yapmaktadır.¹⁷ Ayrıca 8 Mart 2013 tarihinde KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği), kadınların haklarını savunmak ve toplumda etkin birer aktör haline gelmelerine hizmet etmek üzere kurulmuştur.

¹³ Aktaş, *a.g.m.*, s 60.

¹⁴ Aktaş, *a.g.m.*,s.60-61.

¹⁵ Atan ,*a.g.m.*,s.5.

¹⁶ Firestone, S. (2013). *Cinselliğin Diyalektiği*. Yurdanur Salman (Çev.).İstanbul: Payel Yayınevi. s.27.

¹⁷ Arıkfıdan, *a.g.t.*, s.48.

C. BAZI FEMİNİST KURAMLAR (ÇEŞİTLERİ)

Tüm feminizmlerin ortak noktası kadınların zulme uğraması ve onların uğradıkları bu zulüm ve haksızlıklardan kurtulmaları için belli metotların ve çözüm önerilerinin bulunması gerektiği fikridir. Ancak bu metotlar ve çözüm önerileri her bir kuramda farklı bir felsefe ve bakış açısı ile ortaya konmuştur ve kadınların problemlerine ilişkin ürettikleri çözüm önerileri ve izledikleri metotlar onların gruplara ayrılarak incelenmesine sebep olmuştur. Kaynaklara baktığımızda feminist kadın hareketlerinin beş ana grupta toplandığını görürüz.¹⁸

1. Liberal Feminist Kuram

Feminist akımlarla ilgili bütün eserlerin genellikle konuya liberal feminizmle başlamaları bir rastlantı değildir. Hem tarihsel olarak bütün yaklaşımlardan önce gelmesi, hem de feminizmle ilgili tüm diğer yaklaşımların öncelikle liberal feminist tezlerle bir hesaplaşma ihtiyacı hissetmeleri, bütün tartışmalarda liberal feminizme öncelikli bir konum kazandırmaktadır. Bu yüzden liberal feminizm bazı yazarlar tarafından “**ana akım**” (**mainstream feminism**) olarak isimlendirmektedir.¹⁹ Bu anlayış gerçek toplumsal, sınıfsal, ırksal, etnik vb. eşitsizlikleri dikkate almayan salt kanun önünde eşitliği, medenî ve siyasal hakların tanınmasını içermiştir. Liberal feministler kadınlara karşı eşitsizliğin devlet müdahalesi ile ortadan kaldırılmasını savunmuşlardır. Demokratik uygulamalarda yaygın olan olumlu eylem politikaları bu yaklaşımın bir sonucudur. Onların mücadelesi eğitim kurumlarında ve medyada kadınları hedef alan cinsiyetçiliğe ve ayrımcılığa²⁰

Birinci dalga dediğimiz liberal feminist görüş kadını “**ortak kimlik**” olarak değerlendirir. Kadın evrensel bir kategoridir, bir bütünlük oluşturur ve “**kızkardeş**” olarak sınıflanarak farklılıkları yok sayılır. Liberal anlayış içinde sorunlu da olsa, kız

¹⁸Kara, Nurten, *Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı*, Küresel İletişim Dergisi, sayı 1, Bahar-2006., s. 7.

¹⁹ Demir, Zekiye, (1997) *Modern ve Post modern Feminizm*, İz Yay., İstanbul, s. 44.

²⁰ İddens, A., *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008, s. 517.

kardeşlik olgusu liberal feminizmin feminist kültürel/mücadeleye kazandırdığı önemli bir öğedir. Liberal feminist kuram bir orta sınıf hareketi olarak başlamakla birlikte, tarihsel bir bakış açısıyla bakıldığında, mevcut düzene karşı aldığı tavır dolayısıyla devrimci bir konumlanmış sergiler.²¹

1.a. Eğitimde Fırsat Eşitliği

Liberal feminizmin ilk düşünürleri olarak kabul edilen M. Wollstonecraft ve J. S. Mill insanları diğer canlılardan ayıran temel özelliğin **zihinsel kapasite** olduğu ve sahip olunan potansiyel zihinsel kapasite açısından kadınlarla erkekler arasında herhangi bir farkın olmadığını iddia ederler. İnsanlık tarihi incelendiğinde kadının zihinsel yeteneklerini erkeğe göre az kullanmasının, onun fitrî olarak erkekten daha düşük bir zihinsel kapasiteye sahip olmasından değil, tamamen **eğitimdeki fırsat eşitsizliğinden** kaynaklandığını savunmaktadırlar.²² Bu sebeple liberal feministlere göre bu eşitsizliği ortadan kaldırmak gerekmektedir. Kadının/kız çocuklarının eğitim alması, onların kendi hayatlarındaki önemli kararları almalarında belirleyici bir unsur olmasını sağlayacaktır.²³

Liberal feminizm, kadınların erkeklerle aynı eğitimi almaları halinde aynı işlerde aynı başarıyı elde edebileceklerini savunur. Buna bağlı olarak meslekleri erkek ve kadın için: pilot/hostes, doktor/ hemşire, patron/ sekreter, okul müdürü/ öğretmen vs. gibi cinsiyetçi ve hiyerarşik ikilemlere tabi tutmaya karşı çıkmaktadır.²⁴

Kısacası bu akım iki cinsin fitratlarının aynı olmadığı gerçeğini görmezden gelir. Onlara göre cinsiyet ayrımcılığını esas alan ve iki cinsin farklı alanlarda eğitilmesini öngören bir eğitim sistemi; kadınların her açıdan ilerlemesini engeller, toplumun gelişmesine de olumsuz katkı sağlar. Sonunda sadece kadınlar değil,

²¹ Altun, Hakan, *Feminist Kuram Doğrultusunda Bir Okuma/Sahneleme ve Bir Örnek Çalışma: Denizden Gelen Kadın, Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara 2008., s. 46.

²² Demir, a.g.e., s. 49.

²³ Aktaş, a.g.m., s.62.

²⁴ Demir, a.g.e., s. 50.

erkekler de zarar görür. Bu tabloyla karşılaşmamak, için kadınlarla erkekler arasında bir ayırım yapmadan eğitimde fırsat eşitliği tanımak gerekmektedir.²⁵

1.b. Kamusal Alanda Çalışma Hakkı

Liberal feministlere göre toplumsal hayatta kadınların ikinci planda kalmasının temel sebeplerinden birisi de “evde kapalı” kalmalarıdır. Örneğin Betty Friedan’a göre kadınların kurtuluşları ancak “**ev dışında çalışma**”ları ile mümkündür. Kadınlar iyi bir eğitim aldıktan sonra ev dışında çalışmadıkları sürece sorun çözülemeyecektir.²⁶

1.c. Ekonomik Eşitlik

Liberal feminist kuram kadının hürriyetinin tam olmasını ekonomik açıdan hiç kimseye -özellikle bir erkeğe- bağımlı olmamasına bağlar. Bu da kadının erkekle eşit haklara sahip olmasına bağlıdır.²⁷ Kadının bedenen ve zihnen güçlü; kendisinin eşinin ve çocuklarının kölesi olmayan, bağımsız yaşayabilen kadının ortaya çıkmasıyla sağlanabileceğini düşünmektedir.²⁸

Özetle ekonomik açıdan bağımsızlığını kazanan kadın, her yerde söz hakkına sahip olur böylece içinde yaşadığı toplum ve ailesi adına alınan kararlarda etkin rol oynar. Bu durum aile içinde eşitliği sağlar. Aile içi eşitlik ise, kadınların sosyal rollerinde, ev içinde alınan kararlarda ve serbest (özgür) olma konusunda erkekle aynı yetkilere sahip olmasını beraberinde getirir.²⁹ Kamusal alanda çalışmak kadın

²⁵ Demir, *a.g.e.*, s. 50. Alıntı: Tong, R’ *Feminist thought a Comprehensive Introduction* , London. , 1989.

²⁶ Tong, *a.g.m.*, s. 315-316.

²⁷ Aktaş,, *a.g.m.*, s. 62.

²⁸ Tong, *a.g.m.*, s. 15-16.

²⁹ Tezcan, Mehmet, *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*, Ankara, Anı yay. 2005. s. 38.

özgürlüğünün güvencesidir. Bu güvence “**ekonomik özgürlük**” tür. Ekonomik özgürlüğünü eline alan kadın, kocasının ayakları üzerinde değil, “**kendi ayakları üzerinde duran**” kadındır.

1.d. Siyasal ve Hukuksal Eşitlik

Bu konudaki eşitliğin aşağıda verdiğimiz 3 problemin çözülmesi ile gerçekleşeceğini savunur:

1.d.1. Yasal ayrımcılık

Mevcut kanunların kadınların menfaatine olmadığını iddia ederek onları kadınların lehine olacak şekilde düzenlemek gerektiğini söyler.

1.d.2. Kurumsal ayrımcılık

Mevcut sistemde kurumlara çalışan alımı yapılırken işi bilene değil, “erkek” olana öncelik tanındığını bu durumu ortadan kaldırmak için cinsiyetçi bakış açısının terk edilmesi gerektiğini savunur.

1.d.3. Sosyal ayrımcılık

İki cins arasında ayrımcı tutumlardan mümkün olduğunca uzak kalarak, çocukları cinsiyetlerine göre değil, insanî kriterlere göre eğitmek gerektiğini söyler.³⁰

2. Marksist Feminist Kuram

³⁰ Waylen, G., ‘*Women and Neo Liberalism*, London, 1986. , s. 86.

19. yüzyılın ortalarından sonra liberal feminizmin tezleri üzerinde tartışmalar başlamış ve liberal feministlerin kadın sorununa getirdikleri temel çözümün (kadın-erkek fırsat eşitliği) uygulanıp uygulanmayacağı tartışması marksist feminizmin doğmasına sebep olmuştur.³¹ Aslında marksizm ve feminizm uzlaşmaz ideolojilerdir. Marksist bir kategori olan sınıf savaşı cinsiyet körü olduğu için kadını ayrı bir kategori olarak değerlendirmez, hatta bir ortak kadın kimliği tasarımı bile yoktur. Bununla birlikte marksizmin ilgi alanına giren kadın sorunu kadının ekonomik sistemle ilişkisi ve sınıfsal sömürüne ilişkindir. Dolayısıyla kadınların çıkarları kendi sınıf çıkarlarıyla örtüşür ve kurtuluşları da erkeklerle birlikte sınıfsal kurtuluşa bağlıdır. Özetle marksist bakış kadınların kadın olmalarından dolayı ezilmelerini dikkate almaz.³²

Marksistler çalışan kadınların hem işte daha düşük ücretli işlerde istihdam edildikleri hem de eve geldiklerinde çalışmaya devam ettiklerini belirterek erkekler karşısında daha az haklara sahip olduklarını söylemişlerdir. Çalışan bir erkek eve geldiği zaman dinlenip hazır yemeğini yerken, kadının hiçbir ücret almadan evde işi devam etmektedir. Bu nedenle Marksist feministler liberal feministlerin reformcu hedeflerini yetersiz ve az bulmuşlardır. Bu konudaki tekliflerinden bazıları ailenin yeniden yapılandırılması, aile içi köleliğe son verilmesi ve çocuk yetişmek için ortaklaşa yollar bulunması gibi konulardır.³³

Marksist feministlere göre, sömürü sistemi içinde kadınların erkeklerden daha çok haksızlığa uğramasının önemli sebeplerinden biri kapitalizmin bir sonucu olan **yabancılaşma**dır. Yabancılaşma, bireyin yaşamının anlamını yitirmesi ve yaptığı işleri bir bütünlük içerisinde kavrayamamasından dolayı hissettiği bölünmüşlük duygusudur. Kapitalizmin doğal sonucu olarak artan uzmanlaşma ve iş bölümü

³¹ Demir, a.g.e., s. 55.

³² Altun, a.g.t., s.55.

³³ Atan, a.g.m., s.7.

kişileri, emeklerine, diğer insanlara ve içinde yer aldıkları sisteme yabancılaştırmaktadır.³⁴

Marksist feministlerin çözüm önerileri iki başlık altında toplanabilir.

2.a. Ev İşlerinin Toplumsallaştırılması

Bu feministlere göre, kapitalist sistemde kadınların günlük bir rutin olarak yaptıkları ev işlerinin kamusal alanda yapılan işlere göre önemsiz gibi değerlendirilmesi kadını toplum içinde ikinci plana atmaktadır. Bunun temel sebebi de kadınların yaptığı işlerin piyasa değerinin olmamasıdır. Dolayısıyla kadın üretici değil tüketici olarak görünmektedir. Bu sorunu çözmek için sadece kadının dışarıda para getiren işlerde çalışması yeterli değildir. Çünkü bu durumda kadınlar ağır işçilik ve ayrıntı gerektiren rutin ve sıkıcı ev işlerini yapmakla kalmayıp aynı zamanda dışarıda çalışmakla da daha fazla yorulmak ve yıpranmak durumunda kalmaktadırlar. Bu bir günde iki vardiya çalışmak anlamına gelmektedir. İşte bu problemin kökten çözümü ev işlerinin tamamen toplumsallaştırılmasıdır. Başka bir deyişle yemek, temizlik, çocuk bakımı gibi kadınların ücretsiz yapmak zorunda kaldıkları tüm işler toplumsallaştırılmalıdır.³⁵

2.b. Ev İşlerinin Ücretlendirilmesi

Bu görev kişilere değil, devlete düşmektedir. Devlet kadınlara ev işleri için yeterli miktarda ücret ödenmediği zaman grev yapabilme hakkı tanınmalıdır. Grev boşanma şeklinde olabileceği gibi, çocuk doğurmama ve ev işlerini yapmama şeklinde de olabilir. Çocuk sahibi olup olmama konusunda kadınlara herhangi bir

³⁴ Demir, *a.g.e.*, s. 57.

³⁵ Tong, *a.g.m.*, s.54.

baskının söz konusu olmadığı yasal düzenlemeler yapılmalı ve bu gibi konularda onlara tam bir özgürlük verilmelidir.³⁶

3. Sosyalist Feminist Kuram

Sosyalist feminizm, marksist ve radikal feminizmler arasında bir köprü olma özelliği taşır.³⁷ Marksist feminizmin kadınların ikincil durumlarını sınıflı toplum, radikal feministlerin de patriyarki teorileri ile açıklamaya çalışmalarından kaynaklanan eksiklikleri giderebilmek ve kadınların ezilmesinin kapsayıcı ve tam bir açıklamasını sunabilmek için sosyalist feministler, aşağıda vereceğimiz iki teori geliştirmişlerdir:³⁸

3.a. İkili Sistemler Teorisi

Kadının ezilmesini anlayabilmek için, önce kapitalizm ve patriyarkinin ayrı birer olgu olarak çözümlenmesi, ardından da bu ikisi arasındaki diyalektik ilişkinin ortaya konması gerektiğini savunan görüştür.³⁹

3.b. Birleşik Sistemler Teorisi

Bu teori ikili sistemlere eleştiri olarak doğmuştur. Buna göre kapitalizm ve patriyarkiyi birbirinden bağımsız olarak ele almanın bir sürü problem getirdiğini savunurlar.

Sosyalist feminizmin savunucularından olan Jaggar, kadın sorununun özünü meydana getiren üç yabancılaşmaya (cinsellik, annelik ve entelektüel alan) işaret ederek şu değerlendirmede bulunmuştur: “..Cinsellik, aşamalı olarak işçinin emeğinin, ürününün bir meta haline getirilerek kendisine yabancılaştırıldığı gibi,

³⁶ Tong, *a.g.m.*, s.55.

³⁷ Altun, *a.g.t.*, s.60.

³⁸ Demir, *a.g.e.*, s. 74.

³⁹ Tong, *a.g.m.*, s.75.

kadınların bedenleri de başkalarının beğenisini kazanmak amacıyla bir meta haline getirilerek kendilerine yabancılaştırılmaktadır...Annelik, iş gücüne ihtiyaç duyulan toplumlarda kadının isteğine bakılmaksızın fiziksel olarak mümkün olan en fazla sayıda doğum yapması istenmekte; tersine çocuğun iktisadî bir yük olarak algılandığı toplumlarda ise yine kadının isteğine bakılmaksızın çocuk doğurması engellenmektedir. Her iki durumda da -şu veya bu nedenle- kadının doğum yapip yapmamasına kendisi dışında birileri karar vermektedir. Bu da yabancılaşmayı beraberinde getirmektedir. ...Entelektüel alan konusuna gelince kadınlar kendi düşünce, duygu ve görüşlerini kamu önünde açıklamaktan korkmakta; başkaları çoğunlukla da erkekler tarafından yönlendirilmektedirler.”⁴⁰

4. Radikal Feminist Kuram

Radikal feminist kuram kadının özgürleşmesini ve kurtuluşunu hedefleyen bir hareketle başlar. Radikal feministlere göre kadının zulme uğramasının ve aile hayatında ve toplum içinde ikinci planda kalmasının ana sebebi “**ataerki**” kavramıdır. Onlar hiyerarşiye dayanan bu cinsiyetçi anlayışın tamamen ortadan kalkması gerektiğini ifade ederler. Kadınların sınıfları ve ırkları ne olursa olsun, kadın olmalarından dolayı ezildiklerini söyler; erkeklerin kadınları sadece ekonomik kazançlarından dolayı değil, şahsî tatminleri için de sömürdüğünü iddia ederler. Çözüm olarak “kapitalizm” ve “ataerki”nin ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesini savunurlar.

Radikal feminizm, feminist yaklaşımlar içerisinde marjinal bir yaklaşımdır diyebiliriz. Tarihsel açıdan baktığımızda liberal feminizm yaklaşık üç asır, marksist feminizm ise yaklaşık bir asırlık bir geçmişe sahip olmasına rağmen, radikal feminizm onlara kıyasla yeni bir akım olarak 1960’ın sonlarına doğru kadın özgürlüğü taraftarlarınca geliştirilmiştir.⁴¹

⁴⁰ Jaggar, A.M., *Feminist Politics an Human Nature*. New Jersey: Rowman and Little Field Publishers, 1988, s. 209-210.

⁴¹ Demir, *a.g.e.*, s. 63.

Radikal Feminizmin ilk temel eserinin Shulamith Firestone'un 1971 yılında yayınlanan "Cinsiyet diyalektiği (Dialectic of Sex)"⁴² olduğu kabul edilir.⁴³

Radikal feminizmin savunduğu belli konuları şöyle sıralayabiliriz:

4.a. Cinsiyetçi Sınıf Sistemi

Radikal feministlerin iddialarına göre patriyarkinin kaynaklandığı ve kadının ezilmesinin ve zulme uğramasının altında yatan etken cinsel sınıf sistemidir ve bunun kaldırılması gerekmektedir. Bu farkın ortadan nasıl kaldırılacağı konusunda ise çeşitli teklifler yapılmıştır. Yapılacak şeylerin başında kadın ve erkek arasında biyolojik farklılığı en aza indirecek olan üreme teknolojilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Erkeğin baba, kadının da anne olmasına kaynaklık eden biyolojik farklılık, gebelikten korunma, kısırlaştırma ve kürtajla ilgili geliştirilen yeni teknolojilerle, kadınlık eski önem ve işlevini kaybedecektir. Sun'i döllenme, anlaşmalı annelik gibi yeni metotlara uygun kanunî düzenlemeler yapıldığında çocuk doğuran kadın ona bakmak zorunda olmayacak, çocuk bakmak isteyen de çocuk doğurmak zorunda kalamayacaktır.⁴⁴ Kısaca teknolojinin yardımıyla kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacaktır.⁴⁵

4.b. Annelik Kurumuna Bakış Açıları

Radikal feministler annelik kurumuna pek sıcak bakmamaktadırlar. Radikal feministlerden Firestone bu durumu ünlü kitabında şöyle ifade etmiştir: "Kadının ezilmesinin nedeni çocuk doğurması, yetiştirmesidir. Yani kadının başlangıçtaki ve

⁴² Türkçe'ye "Kadın Özgürlüğü Davası" olarak da çevrilen eser, Radikal feministlerin düşüncelerini tüm ayrıntılarıyla dile getirmiş olması yönüyle önemlidir.

⁴³ Atan, a.g.m.,s.13.

⁴⁴ Firestone, 'Shulamith, Dialectic of Sex,' Çev.Yurdanur Salman, Payel Yay, 2.Baskı, 2000., s.18-20.

⁴⁵ Demir, a.g.e., s 85.

sonraki ezilmesine yol açan şey doğurgan bedensel yapısıdır. Anaerkillikten ataerkilliğe giden yolda kadının durumu daha kötüye gitmiştir. Ama aslında eskiden de kadının ezilmesi engellenememiştir. Çünkü kadın tapınılan konumunda olduğu zaman bile başka bir kişinin aklında olmaktadır ve o kişi erkek kafasıdır. Kadınlar tarih boyunca kültürün her evresinde ve türünde bedensel işlevleri yüzünden ezilmişlerdir.”⁴⁶ Bu sebepten radikal feministlerin bir kısmı yerleşik annelik anlayışını üç varsayıma, mite dayandırmaktadırlar.⁴⁷

Birinci Varsayım: Tüm kadınlar anneliği bir ihtiyaç olarak görür. Radikal feministlere göre bu varsayım sorgulanmalıdır. Çünkü eğer aileler kız çocuklarına oyuncak bebek almaz, toplumda cinsiyet ayrımına dayalı tutum ve davranışlar kazandırılmazsa, kadınların anne olmak isteyeceği şüphelidir. Ayrıca anne olma isteği medya ve kurumlar tarafından kız çocuklarına empoze edilmektedir.

İkinci Varsayım: Bütün annelerin çocuğa ihtiyaç duyduklarını ileri sürer. Radikal feministlere göre; çocuk sahibi olmayan kadınların tatminsiz olacağı savı temelsizdir.

Üçüncü Varsayım: Çocuklar anneye ihtiyaç duyarlar. Burada bahsedilen annelik biyolojik anneliktir. Yani çocuğun kendisini doğuran bir anneye ihtiyacı vardır. Ona bakan bir anneye ihtiyacı yok gibidir.

4.c. Evlilik Hakkındaki Görüşleri

Kapitalizm, sosyalistler için ne ise evlilik de radikaller⁴⁸ için odur, baskının kaynağıdır. Evlilik, kadının bireyselliğine zarar vermektedir.⁴⁹ Daha net bir ifade ile

⁴⁶ Firestone *a.g.e.* s.84-85.

⁴⁷ Demir, *a.g.e.*, s. 67-68.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Atan, *Meltem, Radikal Feminizm Bağlamında Aile, The Journal of Europe Middle East Social, Science Studies*, Sayı 2, 2015. (Radikal feminizmin kurucularından Shulamith Firestone ve Kate Millet’in görüşleri)

⁴⁹ Aile baskısının tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini ifade eden Firestone aile kurumunun toptan ortadan kaldırılması gerektiğini düşünmektedir. (Firestone, *a.g.e.*, s. 229.) Ailenin ortadan

çoğu radikal feministler evlilik kurumuna karşıdırlar. Çünkü onlara göre evlilik, kadını baskı altında tutan temel ilişki şeklindedir. Hatta açıkça radikal feminist diye tanımlanacak bir kadının, hem teoride hem de pratikte evlilik kurumunu reddettiği varsayılır.⁵⁰

4.d. Kadın Bedeninin Denetimi Meselesi

Kadınlar kendi bedenlerinin denetimini ele geçirmelidirler. Kadınların az ya da çok doğurması, çoğu yerde devlet politikası durumundadır ve bu politikayı yapanlar da çoğunlukla erkeklerdir. Aynı durum kürtaj meselesi için de geçerlidir. Cinsel taciz, tecavüz, kadın kaçırma gibi şeyler, hep erkeklerin kadının vücudu üzerindeki, haksız eylemlerinden kaynaklanmaktadır. Kadınların bedenleri ile ilgili diğer bir eylem de pornografidir.⁵¹ Doğumun denetlenmesinin bulunuşuna kadar kadınlar doğum yapma özelliklerinden dolayı biyolojik yapılarının tutsağı olarak görülmüşlerdir. Acılı doğumlar, süt verme ve çocuk bakımı kadınları baba, kardeş

kalması ile ortaya çıkacak açıkları aşağıdaki öneriler ile kapatılabileceğini ifade etmektedir. (Firestone, *a.g.e.*, s.246.) O, bu konuda şunları ifade etmiştir: “Erkeklerde olduğu gibi kadınların da yapabilecekleri bekâr meslekleri olmalıdır. Böylece meslekler çekici hale getirilecek ve insanlar anne baba olma duygusundan uzaklaşacaklardır. İnsanların istedikleri cinsten kişilerce özgürce aynı ortamda birlikte yaşamaları sağlanmalıdır. İnsanların yaptıkları sözleşmelerle yedi yılda bir istedikleri on kişiyle aynı evi paylaşmaları ve istedikleri takdirde birlikte yaşamaya devam etmeleridir. Böylece bu kalabalık birliktelik hem iş bölümünü sağlayarak işlerin bir kişinin üstüne yüklenmesini önleyecek hem de çocuklar bu kalabalık ailede özgürce ve farklı kişilerin bakımı ile büyüyeceklerdir. Belli bir yaştan sonrada anne baba konusunda seçim hakkı onlara ait olacaktır. Kan bağı ile bağlılık zayıfladığı için aile içindeki güç sınırlaması da ortadan kalkacaktır. Mekânlar bu kalabalık ailelerin yaşayabileceği tarzda dizayn edilecektir.”

“Millett’e göre ise ataerkil aile yapısındaki erkeğin ekonomik anlamdaki üstün durumu, kadının ise ekonomik güçsüzlüğü aile içindeki pek çok suçun kadına isnat edilmesine neden olmaktadır. Bekâret inancı, ikili aile düzeni ve kürtajın yasaklanması, gebelikten korunmanın fiziksel ve ruhsal yönden olanaksızlığı yüzünden kadına cinsel özgürlük ve bedeni üzerinde söz hakkı tanınamamaktadır. Cinsel devrimin gerçekleşmesi için geleneksel cinsel kısıtlamalar ve tabular, eşcinsellik, ufak yaşta, evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel yaşam kısıtlamalarının kaldırılması gerekmektedir. Aile bireylerinin babanın malı olarak değerlendirildiği ataerkil aile düzenine büyük bir etki yapmadan cinsel devrimin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Cinsel ayrılığın ortadan kalkması ve kadının mutlak ekonomik bağımsızlığa kavuşması, ataerkil ailenin hem otoritesini hem de mali yapısını temelden sarsacak bunun neticesi olarak azınlıklara mal nazarıyla bakılması ve onların haklardan yoksun bırakılmaları son bulacaktır. Cinsel devrim kapsamında çocuk bakımının ortaklaşa bir biçimde profesyonelleşmesi kadının özgürlüğüne katkıda bulunacak ve aile temelini sarsacaktır. Böylece evliliğin yerini istek duyulduğunda insanların bir araya gelmeleri alacaktır. Cinsel devrimin gerçekleşmesi kadına özgürlüğünü verirken nüfus fazlalığı sorununu da ortadan kaldıracaktır. Radikal feministler ‘iffet’ kavramına kurtuluşu gereken bir kavram olarak bakmaktadırlar.” (Firestone, *a.g.e.*, s.10-114.)

⁵⁰ Demir, *a.g.e.* s. 68; Alıntı: Ryan, B.,(1992) *Feminism and the Womens Movement*, London, s.50.

⁵¹ Demir, *a.g.e.*, s. 68.

veya eş gibi bir başka erkeğe bağımlı kılmaktadır.⁵² Radikal feministlerin istekleri kadının kendi cinselliğini kontrol edebilmesidir.⁵³

4.e. Kültür Anlayışları

Edebiyatta, kitle iletişim araçlarında, reklamlarda kadının sunuluş şekli değiştirilmelidir. Radikal feministlere göre, liberal feministler ile marksist feministler erkek kültürünü ve değerlerini içselleştirdikleri için kadınların da erkek standartlarına göre yaşamalarını istemektedirler. Oysa radikal görüşe göre kadının kurtuluşu kadının erkekten farklılaşmasından geçmektedir. Bu yüzden erkek kültürüne meydan okuduklarını ve kadının erkeğe benzemesini istemediklerini savunmaktadırlar.⁵⁴

Radikal feminizmin uzun vadedeki hedefi, kadın kültürlü yeni bir toplum oluşturmaktır. Çünkü kadın yücedir ve yüceltilmelidir. Bu yüceltme birçok şekil alabilir; kadının ruhu, bedeni yüceltilir; adet görme Tanrının bir lütfu kabul edilir, kadınların kadınsı kültürü övülür.⁵⁵

4.f. Sloganları

Kullandıkları en önemli slogan **“kişisel olan siyasaldır.”** sloganıdır. Bununla kadınların kendi özel hayatlarını kendilerinin kurmak istedikleri mesajı verilmek istenmiştir. Aynı zamanda bu sloganla kamu-özel hayat ayrımı reddedilip, bu iki alan arasında hiçbir ayırım yapılamayacağı savunulmaktadır. Bunu ise şöyle açıklamaktadırlar: “Kişisel olan durumların kamusal faktörleri vardır. Tecavüz yasası, kürtaj yasası, eşin aile içindeki statüsü, çocuk bakıp büyütme yöntemleri, sosyal yardımlaşma ve evde, işte cinsiyete dayalı iş bölümü.” Bütün bunlar hem kişisel hem kamusal durumları etkiler ve bunları yasalar düzenlemektedir.

⁵² Atan, *a.g.m.*, s.15.

⁵³ Atan, *a.g.m.*, s.12.

⁵⁴ Jaggar, *a.g.m.* s. 249-51.

⁵⁵ Jaggar, *a.g.m.* s.95-270.

Dolayısıyla kişisel problemler ancak siyasâl amaçlarla ve siyasâl girişimlerle düzenlenmektedir.⁵⁶

Sonuç olarak radikal feministler, kadınların erkekler tarafından denetlenmelerinin (ataerki) ana problem olduğunu görerek, kadınların bu denetimden kendilerini kurtarması için mücadele etmesi gerektiği görüşünde birleşirler. Radikal kadın hareketinin çatısı altında birden fazla kadın hareketi bulunmaktadır. Bu hareketlerin ortak noktası, kadınları, bir grup ya da sınıf olarak kabul etmeleridir. Meltem Kara ilgili makalesinde “Kadınlar üzerindeki erkek tahakkümü ise **ataerki** ile kurumsallaşmıştır. Liberal ve eşitlikçi kadın hareketlerinde toplumsal sistem kusursuz olarak kabul edilirken, radikallere göre sistemin kendisi cinsiyetçidir ve toplumsal iktidar ataerki politikalar üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle, radikal kadın hareketi, cinsiyet, toplumsal sınıf, aile, evlilik, aşk, kültür gibi geniş bir yelpazede toplumsal sistem ve iktidar ilişkilerini inceler. Toplumsal iktidarın ve egemenlik ilişkilerinin gündelik yaşamda kurulduğu varsayımından yola çıkan radikaller, kadının gündelik yaşantısının incelenmesinin önemini vurgular. Günümüzde radikal feminizmin ana akımı, kadın kültürünün korunması ve yeniden üretimi üzerinde odaklanmıştır. Kadının ataerki ilişkiden kurtuluşunu sadece ekonomik koşullar ve yapıda meydana gelecek değişikliklerde görmeyen radikal feminizm, kamusal alan ile bireysel alanı birleştirmeye çalışır. Bu çalışmalarda da dil ve ataerki arasında ilişki kurulur.” diyerek konuyu özetlemiştir.⁵⁷

5. İslâmcı Feminist Kuram

Batı, yeni bir İslâm imajı oluşturmak için kadın konusunu özel bir alan olarak belirleyip bunun üzerinden İslâm’a saldırınca ortaya bir kriz çıkmıştır.⁵⁸ Bu kriz

⁵⁶ Altun, *a.g.t.*, s.

⁵⁷ Kara, *a.g.m.* s. 8.

⁵⁸ Görmez, Mehmet, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kadın ve Aile Yazıları*, , *İslâm ve Kadın Yazıları Üzerine*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 13.

çerçevesinde gelişen yaklaşımlardan birisi de İslâmcı feminizm söylemidir.⁵⁹ İslâmî feminizm ifadesi, 1990'lı yıllarda dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkmaya başlamıştır. İranlı akademisyenler Afsaneh Najmabadeh ve Ziba Mir-Hosseini'ye göre bu kavramı İran'da ilk kez kullananlar, 1992'de Tahran'da kurulmuş olan Zanan gazetesinin kadın editörleridir. Suudi Akademisyen Mai Yamâni ise bu ifadeyi ilk olarak 1996'da yayımlanmış olan "Feminism and Islam"⁶⁰ adlı kitabında kullanmıştır.⁶¹ Türkiye'de ise ilk olarak 1990'lı yıllarda akademisyen Yeşim Arat ve Feride Acar'ın makalelerinde ve Nilüfer Göle'nin Modern Mahrem⁶² kitabında kullanılmıştır.⁶³

İslâmcı feminizm kavramı, İslâm kültürü içinde gelişen bir olguya; müslüman kadınların birey olma çabalarına işaret etmektedir. Bu çabaların yansıması, entelektüel müslüman kadınların din ve gelenek içinde kadının durumunu ele aldıkları çalışmalarında ifadesini bulmaktadır.⁶⁴

19. yüzyılda sistemleşen feminist söylemin, İslâm kültürünü hangi noktalarda ve nasıl etkilemeye başladığını sorgulamak gerekir. Bunun doğru olarak tespit edilebilmesi için etkileme sürecini, bu süreçte batılı feminizmle işbirliği yapan oryantalizm, sömürgecilik, milliyetçilik gibi birtakım etkenleri de göz önünde bulundurarak değerlendirmek bizi doğru sonuca götürecektir. 20. yüzyılın sonuna doğru entelektüel Müslüman kadınlar, Müslüman dünyadaki kadın sorununu batılı feminist söylemi de dikkate alarak tartışmaya başlamışlardır. Böylece, İslâm kültürü içinde feminist söylemden dolayı olarak etkilenen yeni bir kadın söylemi ortaya çıkmıştır. Bu yeni söylem, kadın çalışmaları sahasına katkı yapan bir literatür de oluşturmaya başlamıştır. Son yıllarda, entelektüel müslüman kadınların din ve

⁵⁹ Şahin, Hatice, *a.g.m.* s.91.

⁶⁰ *Feminism and Islam (Der. M. Yamani)* kitabı Ekim 1993 ile Haziran 1994 arasında düzenlenen feminizm ve İslâmî kanun üzerine bir dizi konferanstır.

⁶¹ Zahra, Ali, *İslâmî Feminizler*, çev. Öykü Elitez., iletişim yay., İstanbul, 2017, s.39

⁶² 1991 de Türkçe olarak basılan eser, 1996 yılında "The Forbidden Modern" ismiyle İngilizce olarak basılmıştır.

⁶³ Zahra, *a.g.e.*, s.40.

⁶⁴ Ayşe Güç, *İslâmcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17/ 2, 2008, s. 649- 650.

gelenek içinde kadının durumunu tartışan çalışmalarında dile getirdikleri yaklaşımlar İslâmcı feminizm olarak adlandırılmış ve bu entellektüel müslüman kadınlara da İslâmcı feminist denilmiştir.⁶⁵

İslâmî feminizm, genel olarak düşünsel planda çalışmalarını şu üç alanda yoğunlaştırmıştır:

İlk olarak; kaynaklardan yani adalet ve eşitliğin temel prensiplerinden yola çıkılarak cinsiyetçi anlamların ortaya çıkarılması amacıyla, fikhın yani İslâmi icthadların tekrar gözden geçirilerek düzeltilmesi ve tefsirlerin yeniden yorumlanmasıdır.

İkinci olarak; Müslüman kadınların tarihinin yeniden yazılması yoluyla yeni bir bilgi birikiminin yaratılması, Müslüman tarih yazımında konum ve rollerinin iyileştirilmesi, ve İslâm Tarihi'nin kadınca ve feminist bir bakış açısıyla gözden geçirilerek düzeltilmesi.

Son olarak; ise şeriâtın derin anlamı üzerinde düşünmeyi esas alan kadınca ve feminist bir müslüman düşüncenin geliştirilmesidir.⁶⁶

Batılı feminist söylem ile İslâmcı feminist yaklaşım arasında elbette farklılıklar vardır. Bu farklılıkların en belirgin olduğu alanlar, aile anlayışı ve kadın bedenidir. Batılı feministlerin aile kurumuna yönelttikleri sert eleştiriler İslâmcı feministlerde yumuşamış ya da tamamen ortadan kalkmıştır ve aile kurumu halen saygın bir konumdadır. Örneğin batılı feminist söylemde kadın bedeni ile ilgili yaklaşımlarda gündeme getirilen sınırsız cinsel özgürlük, kürtaj gibi konular İslâmcı feministlerin talepleri arasında yoktur. Ayrıca İslâmcı feministler, kadının aile içinde beden yapısından dolayı ezilmişliği tartışmasından daha çok İslâm'ın kadına verdiği hakların, ataerkil gelenek ve yanlış yorumlama yoluyla kadının elinden alındığı

⁶⁵ Ayşe, *a.g.m.* s.651.

⁶⁶ Zahra, *a.g.e.*,s.25.

üzerine yoğunlaşmışlardır. Bununla birlikte, İslâmcı feminizm olarak nitelendirilen yaklaşımlar teoriden yoksundur. Bu nedenle onları, özgün bir feminist yaklaşım olarak değerlendirmek yerine eleştirel bir kadın söylemi olarak görmek daha uygun olabilir. İslâmcı feminist söyleme yöneltelen eleştiriler, bu anlamda kısır bir döngünün içinde kalmaktadır. Çünkü feminizm olarak nitelendirildiği için bu kadın söyleminde, feminist bir düşüncede olması gerektiği düşünülen unsurlar aranmakta ve yapılan eleştirilerde de batılı feminizm belirleyici olmaktadır.⁶⁷ Bu sebeple İslâmî feminizme, feminizmin İslâmî versiyonu olarak değil feminist söylemin üretimlerinden faydalanan görüşler olarak bakmak daha tutarlı bir sonuca ulaşılmasına yardım edebilir.⁶⁸ Burdan hareketle bir kısım İslâmcı feministler kadınların haklarını savunmanın "feminist" olmak anlamına gelmediğini öne sürerek, mücadelelerini "Müslüman Kadınlar" olarak sürdürmektedirler.⁶⁹

Feminist Kur'an okumalarına eleştiriler de yapılmaktadır. *İslam ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*'nde yayınlanan bir makaledeki ifadeler konuyu özetler niteliktedir: "Feminist Kur'an okumaları çağdaş bir problemi çözmeye çabalarından birisi olarak dikkatle incelenmeyi hak ettiği ölçüde, bazı eleştiri oklarını da üzerine çekmektedir: Öncelikle, sekülerizm, post-modernizm, tarihselcilik gibi düşünsel hareketlere yönelik eleştirilerin büyük bir kısmı İslami feminizm ve onun Kur'an yorumları için de geçerlidir; zira bu düşünce akımları ile feminizm arasındaki ilişkiler belgelenmiştir. Öte yandan, bazı feminist Kur'an yorumcuları, sadece meşruluk kazanmak için dine başvurmak yani dini araçsallaştırmak, Kur'an'a kimi zaman bütüncül kimi zaman atomistik/parçacı/seçici ve bazen bağlamsal bazense bağlamsızlaştırarak yaklaşma şeklinde ortaya çıkan bir tür tutarsız fırsatçılığa başvurmak, bazı Kur'an ayetlerine/kelimelerine yüzlerce yıllık tefsir geleneğinde hiçbir zaman rastlanmayan oldukça türedi ve üstelik Arapça dil kuralları açısından hayli zorlama hatta imkansız anlamlar vermek, Kur'an metninde yer alan kadınlara ilgili bazı hükümleri görmezden gelerek bu hükümlerin (aslında Kur'an metninin

⁶⁷ Güç, Ayşe, *a.g.m.*, s.670.

⁶⁸ Şahin Aynur, Hatice, *İslâmî Feminizm ve Feminist Kuran Okumaları Üzerine Bir Değerlendirme*, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* Cilt 13, Sayı 3, 2013.

⁶⁹ Kara, *a.g.m.* s. 9.

bizzat kendisinde yer almasına rağmen) metinden değil de yorum(cu)lardan ya da fıkıh(çılar)dan kaynaklandığını iddia etmek yani sonuç olarak Kur'an'da yer alan bir hükmün (zorlama tevellere başvurarak) Kur'an'da olmadığını iddia etmek, buna karşın Kur'an'da olmayan bazı hükümlerin (oldukça anakronik bir tutumla) Kur'an'da yer aldığını iddia etmek ya da bir başka deyişle Kur'an'ı konuşmadığı konularda konuşurmak ve konuştuğu konularda susturmak, modern değerlerle uyumlu hale getirmek amacıyla Kur'an'dan çıkarılması mümkün olmayan anlamlar çıkarmak, 'evrensel' nitelikli Kur'an ayetlerini 'tarihsel' feminist fikirler bağlamında anlamlandırıp yorumlamak, oldukça seçmeci bir şekilde davranarak sadece belli bazı ayetlere odaklanmak, diğer bazı ayetleri ise görmezden gelmek, Kur'an'ı oldukça sübjektif/öznel/keyfi, kuralsız ve tutarsız bir şekilde yorumlamak yani Kur'an'ın anlamını çarpıtmak, klasik dönem Kur'an yorumlarının yanlış/tarihsel buna karşın feminist yorumların ise doğru/evrensel olduğunu iddia etmek suretiyle kendisiyle çelişkiye hatta bir tür dogmatizme düşmek, Kur'an'dan feminist ideallere uygun anlamlar çıkarabilmek için bazen siyak-sibakı bazense sebep-i nüzul rivayetlerini unutmak, hadislere yönelik eleştirel/kuşkucu bir yaklaşım hatta hadis karşıtlığı sergilemek... gibi ciddi suçlama ve eleştirilere de maruz kalmaktadır.⁷⁰

İslâmcı feministlerin çoğunluğu Kur'an'ın günümüz şartları göz önünde bulundurularak, kadın merkezli bir yaklaşımla **yeniden yorumlanmasının** zorunlu olduğuna vurgu yaparlar. Böylece vahyin indiği toplumun kültürü ve dönemin şartları tespit edilmiş, bu şartlara göre ayetlere yapılan yorumların geçerliliğini yitirdiği saptanmış olacaktır. İslâm dininin kadınları ikinci plana attığı düşünülen bazı ayetlerini yorumlayarak –onlara göre bu ayetler **tarihsel** kabul edilir - İslâm'ın özünde kadın erkek eşitliği olduğunu ancak dinin yorumlarında ve gelenekte bu eşitliğin ortadan kaldırıldığını⁷¹ ispatlamaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda İslâmcı feminist söylemin, İslâm ülkelerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten gelenek (ataerkillik) ile mücadele eden, İslâm'ın eşitlik prensibine dayalı bir din olduğunu

⁷⁰ Korkmaz, Arif, *Feminizmin Modern Dönem Kuran Tefsirine Etkileri: Tefsir Sosyolojisi Üzerine Bir Deneme*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmalar Dergisi, c. 6, sayı 2, 2017.

⁷¹ Bknz Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, Otto Yay., İstanbul, 2018. ;Sarmış, İbrahim, *Rivayetlerin Ortaya Çıkardığı Olumsuz Kadın Algısı*, İstanbul, 2010.

Kur'an'a dayanarak ve hadis rivayetlerinin çoğunluğunu farklı gerekçelerle devre dışı bırakarak vurgulamaya çalışan bir yaklaşım olduğu değerlendirilebilir.⁷²

Bu maddelediğimiz feminist akımların yanı sıra kültürel feminist kuram, anarşist feminist kuram, varoluşçuluk, psikanaliz ve feminizm, Fransız feminist kuramı, farklılıkların dayanışması: üçüncü dalga, siyah ya da renkli feminist kuram, lezbiyen feminist kuram, eko-feminizm, genç kuşak ve feminizm: post-feminizm vs. gibi kendi içinde birçok dallara ayrılmıştır.⁷³

⁷² Gürhan, *Toplumsal Cinsiyet ve İslâmi Feminist Söylem*, Bilim, Ahlak ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslâm Algıları, Uluslar Arası Sempozyum, Samsun, 26-28 Kasım, 2010., s.380-381.

⁷³ Bu başlıklar Hakan Altun'un *Feminist Kuram Doğrultusunda Bir Okuma/Sahneleme ve Bir Örnek Çalışma: Denizden Gelen Kadın* adlı doktora tezinden alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM'DA KADIN ve FEMİNİZMİN İSLÂMÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İslâm'da kadına verilen değeri anlayabilmemiz için İslâm dışı öğretilerde ve bu dinin gerektiği gibi yaşanmadığı bölgelerde kadının durumunu incelememiz gerekecektir. Örneğin Cahiliye döneminde kadın temel insanî haklardan mahrum, toplumun gözünde değersiz ve utanılması gereken bir varlık olarak telakki edilmiştir.⁷⁴ Bu durum Kuran-ı Kerim'de açıkça beyan edilmektedir.⁷⁵

İslâm'da insan olmaları⁷⁶ bakımından, erkekle kadın arasında herhangi bir fark olmadığı, her ikisinin de eşit derecede Allah'ın emir ve yasaklarına muhatap oldukları⁷⁷ bildirilmektedir. İslâm'a göre, her iki cins de, yeryüzüne Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmek için gönderilmiştir. Kuran-ı Kerim'de, farklı fizyolojik ve psikolojik yapıya sahip olan kadın ve erkekten biri diğerinden daha üstün veya ikisi birbirine eşit tutulmak yerine, birbirinin tamamlayıcısı olduğu bildirilmektedir. Kuran-ı Kerim; “Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz.”⁷⁸ ayetiyle erkek ve kadının insan olarak birbirlerine olan ihtiyaçlarına açık bir şekilde dikkat çekilmektedir.

⁷⁴ Kutup, Seyyid, *Kadın ve Aile*, İstanbul, 1994, s. 9.

⁷⁵ ظَلَّ وَجْهَهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنثَىٰ يُمْرَأَةٍ يَسَاءَ مَا يَحْكُمُونَ نِسَاءً مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي الْ

نُرابِ ۗ أَلَسَاءَ مَا يَحْكُمُونَ نِسَاءً مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي الْ

⁷⁶ “Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık, birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız, (günahlardan) en çok korunmanızdır” ayetinde vurgulandığı üzere İslâm'a göre üstünlük erkek olmakla kazanılan bir durum değildir. (Hucurat 13)

⁷⁷ “Müslüman erkekler ve kadınlar, mü'min erkekler ve kadınlar Allah'a itaat eden erkekler ve kadınlar, doğru olan erkekler ve kadınlar, namuslarını koruyan erkekler ve kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkeler ve kadınlar... İşte Allah bunların hepsine mağfiret ve büyük ecir hazırlamıştır.”(Ahzab 35) ve “Erkeklere kazandıklarından bir pay olduğu gibi kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır.” (Nisa 32) ayetleri bu hakikati açıkça ortaya koymaktadır.

⁷⁸ هُنَّ لِيَاسٍ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَاسٍ لَهُنَّ Bakara, 2/187.

Kadın erkek eşitliği konusunda İlhami Güler şu değerlendirmeyi yapmıştır: “İslâm’da kadın ve erkek eşitliği hukukî bir terimdir ve temel insan hakları açısından aralarında hiç bir fark yoktur. Sosyal hayatta kadın ve erkeğin eşitliğinden ziyade kadın ve erkek arasında adaletin olması gereklidir; çünkü adalet hem eşitliği hem de farklılığı dikkate alan bir unsurdur.”⁷⁹ Aslında olması gereken “kadın hakları ile insan hakları eşitliği” ve “kadın haklarının insan hakları olarak görülmesi”dir.⁸⁰

A. İSLÂM’A GÖRE KADIN HAKLARI

Öncelikle şunu ifade ederek söze başlamalıyız “Kadın hakları insan haklarıdır.”⁸¹ İslâm’dan önceki dönemdeki, gerek Arap toplumuna gerekse diğer toplumlara bakıldığında⁸² kadın ezilen, haksızlığa ve zulme uğrayan bir durumda iken, İslâm dini kadınlara o güne kadar dünyanın hiçbir yerinde sahip olmadıkları hakları

⁷⁹ Güler, İlhami, ‘Kur’an’da Kadın Erkek Eşitsizliğinin Temelleri’, *İslâmi Araştırmalar*, c. 5, Sayı: 4, Ekim, 1991, s. 311.

⁸⁰ Gerhard, Ute, *İnsan Hakları ve Kadın Hakları Bağlamında İslam’da Eşitlik ve Cinsiyet Hukuku Üzerine Düşünceler*, Çev. Abdullah Acar, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 23, 2014, s.451-470.

⁸¹ Gerhard, *a.g.m.*, s.451-470.

⁸² Bekir Topaloğlu İslâm’da Kadın isimli eserinde konuya öz bir şekilde temas etmiştir: “Eski Hint Hukukuna göre kadın evlenme, miras ve diğer alanlarda hiçbir hakka sahip değildir. Bu anlayışta kadın, zayıf karakter, kötü eğilim ve ahlaka sahip olduğu kabul edilir. Vedalar’da kadın kasırgadan, ölümden, zehirden ve yilandan daha kötü bir mahluk olarak tasvir edilir. Budizm’in kurucusu Buda önceleri kadını dine kabul etmiyordu. Babil’de, hükümdar Hammurabi tarafından çıkarılan meşhur Hammurabi kanunlarında da mevcut yaklaşım söz konusuydu. İsrail Hukuku’nda ailede erkek mutlak hakimdir. Yahudi kızları babalarının evlerinde bile hizmetçi gibidir, baba onları satabilir. Boşama hakkı kefi bir şekilde kocaya aittir. Kızlar ancak başka bir varis bulunmadığı takdirde babalarının mirasından pay alabilirler. İran’da Sasani devleti’nde kız kardeşle evlenmek meşru görülürdü, hatta teşvik dahi edilirdi. Kan hısımlarının, kız kardeş ve annelerin saygıya değer bir özelliği yoktu. Eski Yunan ve Roma’da kadın hiçbir hakka sahip değildi. Evlenmenin en önemli amacı zevkini tatmin etmek, erkek çocuğa sahip olmaktı. Eflatun’a göre kadın elden ele orta malı olarak gezmelidir. Aristo ise “Kadın yaratılıştaki yarı kalmış bir erkektir.” der. Eski Çin’de kadın insan sayılmaz, ona ad bile takılmazdı. Kadın bir, iki, üç ... diye sayılarla çağrılırdı. Erkek çocuklar makbul sayılır, kız çocukları domuz diye anılırdı. İngiltere’de Milattan sonra V. yüzyıldan XI. yüzyıla kadar kocalar karılarını satabilirlerdi. İlk günahın işlenmesine sebep olan ve böylece insanlığın felaketini hazırlayanın kadın olduğuna inan Hıristiyan milletler kadına daima ‘şeytan’ nazarıyla bakmışlardır. İngitere’ de kadın murdar bir mahluk sayıldığından İncil’e el süremezdi. Bu statü ancak Kral VII. Henry devrinde parlamentodan çıkan bir kararla kaldırılabilmiştir. Bu karara göre kadınlar İncil okuyabileceklerdi. Arabistan’da İslâm’ın doğuşu sırasında Arabistan yarımadasında kadın adeta erkeğin şehvetini tatmin vasıtası sayılırdı. Evlenme aile kurma ve boşanma düzeninden, miras hukukundan mahkumdu. Vicdan hürriyeti, onur gibi manevi değerlerde de kadın erkekten çok aşağı kabul edilirdi. Kız çocuğu ailede maddi bakımdan yük, manevi yönden de utanma sebebi sayılırdı. Aile idaresinde sonsuz haklara sahip baba, kızını öldürmekte bir sakınca görmezdi.” (Bekir Topaloğlu, *İslâm’da Kadın*, s. 33-36.)

getirmiştir. İslâmiyet'in doğuşuna yakın bir tarihte Fransa, bir kongrede kadının insan olup olmadığını tartışmıştır.⁸³

Birçok toplumda kadın ikinci plana atılırken İslâm, kadını hak ve sorumluluk bakımından erkekle eşit tutmuştur. İslâm; doğumundan ölümüne kadar hayatın her alanında kadını korumak için yeni ve pratik karşılığı olan hükümler koymuştur.⁸⁴

1. Kız Çocuğu Olarak Hakları

1.a. Hayat Hakkı

Hayat hakkı insanın en temel hakkıdır. İnsanın hayatta olması diğer hakların ve insanî sorumlulukların ortaya çıkmasının sebebidir.⁸⁵

İslâm öncesi cahiliye döneminde insanlar kız çocuklarının yaşama hakkını ellerinden alan uygulamalarda bulunmuşlardır. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki cahiliye Araplarında kız çocuğu gömme adeti yaygın değildi.⁸⁶ Kur'an-ı Kerim'de bu durum "Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman"⁸⁷ ayetiyle beyan edilmiştir. Başka bir ayette "Onlardan birine bir kızı olduğu müjdelendiğinde yüzü simsiyah kesilir ve içi de kinle dolar. Kendisine verilen bu kötü müjde sebebiyle halktan gizlenmeye çalışır, onu yanında mı tutsun, yoksa onu toprağa mı gömsün diye düşünür."⁸⁸ Buyrulmuştur. Rasûlüllah'a (s.a.s.) gelen bir adam "Ya Rasulallah, biz cahiliye ehli ve putlara tapan kimseler idik. Çocuklarımızı öldürüyorduk. Benim de bir kızım vardı. Artık konuşup cevap verdiği ve kendisini çağırıldığında sevinçle dolduğu çağa varınca bir gün onu çağırdım, o da arkamdan geldi. Evime uzak olmayan bir kuyuya kadar yürüdüm. Hemen

⁸³ Sıbâî, Mustafa, *Mustafa, İslâm'a ve Garplılara Göre Kadın*, İstanbul, 1969.

⁸⁴ Arıkfıdan, *a.g.t.*, s. 11.

⁸⁵ Arıkfıdan, *a.g.t.*, s. 26.

⁸⁶ Çeker, *İslâm Hukukunda Çocuk*, s.20.

⁸⁷ *تَكَوِيرُ* 81/8-9.

⁸⁸ *نَاحِلُ* 16/58.

نَاحِلُ 16/59.

ateşten koruyun.”⁹⁴ buyrulmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) “Çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın”⁹⁵ buyurmuş ve çocukların terbiyesinden babayı sorumlu tutmuş, babanın olmaması halinde, dede, anne, vasi, kayyım vs. den her kim velâyeti üzerine almışsa ona, hiçbirinin olmadığı takdirde sultana tevdi ederek çocuğu mürebbîsiz bırakmamıştır.⁹⁶

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) , “Üç kızı ya da üç kız kardeşi olup da Allah’tan korkarak onlara velilik eden cennetlidir”⁹⁷ buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) : "Kadın erkek, herhangi bir kimse şu kız çocukları yüzünden herhangi bir suretle sıkıntıya uğratılırsa o kız çocukları kendisi için cehennem ateşinden koruyan birer perde olurlar”⁹⁸ buyurması da kız çocuklarına verilen öneme kuvvetli bir delil olarak gösterilebilir.

2. Evlilikle İlgili Hakları

2.a. Eş Seçme Hürriyeti

Nikah akdi aileyi oluşturan ve ibadet yönü olan bir ait olması açısından diğer akitlerden ayrılır. Normal şartlar altında, nikâhtan sonra eşlerin hayat boyu birlikte olacakları düşünülürse, bu konunun önem derecesi ortaya çıkacaktır.

İslâm hukukunda evlenmek için sınır bir yaş belirlenmemiş bunun yerine bölgeden bölgeye ve kişiden kişiye değişebilen bülûğun başlangıcı esas alınmıştır. İslâm hukukçuları, evlenebilmek için bülûğa erme şartını ararlarken, diğer taraftan da bülûğa ermemiş küçük kızların -güvenlik, uygun bir adayı kaçırmama (ahlak, nesep, din vb.) gibi sebeplerle- velileri tarafından nikâhları kısımlabilir. Bu durum, onların

⁹⁴ Tahrir, 66/6 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

⁹⁵ İbn Mâce, Edep, 3.

⁹⁶ Canan, İbrahim, *Hz Peygamberin sünnetinde Terbiye*, İstanbul.y.y. yok.

⁹⁷ Tirmizi, Birr, 13.

⁹⁸ Buhari, Edep, 18.

küçükken gelin edilecekleri anlamına gelmez. Zira nikâh ile evlilik farklı şeylerdir. Evlilik fizikî yeterlilikten sonra başlar.⁹⁹

Olgun kızın rızası alınmadan yapılan evliliklerin geçerli olmadığı konusunda Hz. Peygamber'den (s.a.s.) gelen rivayetler¹⁰⁰ vardır. Bu rivayetlerden hareketle Ebu Hanife bulûğ çağına gelmiş bir kızın zorla evlendirilemeyeceği söylemiştir. Kızın rızası alınmadan yapılan evlendirmeler hükümsüzdür; Çünkü Rasulullah (s.a.s.) , ‘‘Açıkça izni alınmadan dul kadın, rızası anlaşılmadan bekar kız evlendirilmez.’’ buyurmuş, ‘‘Onun rızası nasıl anlaşılır?’’ sorusuna da ‘‘susması ile’’ cevabını vermiştir.¹⁰¹ Kızın rızasının olduğunu anlamak için davranışı, o bölgenin örfü ve çevre koşullarının değerlendirilmesi gerekir.¹⁰²

Diğer mezhepler ergenlik çağındaki kızın velisine cebren evlendirme selahiyeti tanımışlardır. Orhan Çeker’ le bu konuda yaptığımız görüşmede şunları belirtmiştir: ‘‘Cebri velâyet hakkı kız aldatılmasın diyedir. Kızın iradesini yok saymak değildir.’’ Ayrıca veli olmanın da şartları vardır. Velinin temyiz gücüne sahip, bulûğa ermiş, hür ve müslüman olması gereklidir. Hanefiler dışındaki hukukçulara göre erkek olması da gereklidir. Hanbeliler ise reşit olma şartını eklemektedirler. Ayrıca veli, fasık olmamalıdır.¹⁰³ Nikâhta veli, baba veya baba tarafından akraba olanlardır.¹⁰⁴

2.b. Kefâet (Denk Olma) Hakkı

Sözlükte ‘‘eşitlik, denklik, benzerlik ve yeterlilik’’ anlamlarına gelen kefâet,¹⁰⁵ bir fıkıh terimi olarak ‘‘evlenecek eşler arasında belli konularda denkliğin bulunması’’ ve daha çok da evlenecek eşlerden erkeğin kadına denk olmasını ifade eder.

⁹⁹ Fetavâ-yı Hindîyye, c. 2, s. 316.

¹⁰⁰ Bknz. en-Nesâî, Nikâh, 36; İbn Mâce, Nikâh, 12; Ebû Dâvûd, Nikâh 26.; Ebû Dâvûd, Nikâh, 26; İbn Mâce, Nikâh, 12

¹⁰¹ Buhari, Nikah 40.

¹⁰² Karaman, Hayrettin, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul,2008,s.307.

¹⁰³ Kâsânî, Ebu Bekir Alâüddîn b. Mes’ud, *Bedâi’u’s- sanâi’*, Beyrut, 1910, c. 2, s. 237-239.

¹⁰⁴ Kudûrî, Ebu’l- Hasen Ahmed b. el Bağdadi, *Muhtasar-ı Kuduri*, çev. Süleyman Fahir, İstanbul, 1979, s. 250.

¹⁰⁵ Rağîb , el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi’l-Kur’an*, Beyrut, 2001., s..45.

Evlenecek kıza denk olan erkeğe küfüv denilmektedir.¹⁰⁶ Öncelikle şunu ifade etmeliyiz ki İslâm'daki kefaet müessesesi bir sınıf ayrımı değil, eşlerin güzel geçinmesi için düşünülmüş¹⁰⁷ ve kadının kişiliğinin ve statüsünü korumayı amaçlayan¹⁰⁸ bir tedbirdir.

Nikâh akdinde denklik erkek tarafında aranır. Erkeğin evleneceği kadından din, nesep, hür olma, meslek ve zenginlik gibi konularda denk olması, bu bakımlardan ondan daha aşağı bir konumda olmaması evliliğin devamı açısından önemli görülmüştür. Erkeğin ise kadından her açıdan daha iyi konumda olması kadın için iyi olup denkliğe aykırı görülmemiştir.¹⁰⁹ Aile Hukuku Kararnamesi kefaet konusunda “Mal ve hırfet gibi hususlarda erkeğin kadına küfüv olması nikâhın lüzumunun şartıdır.”¹¹⁰ demiştir.

Nikâhta kefaetin hükmü hakkında İslâm âlimleri ihtilaf etmiştir.¹¹¹ Cumhura göre evlilikte kefaet nikâhın sıhhat şartı değil bağlayıcılık şartıdır. Daha açık bir ifadeyle kadın ve kadının velileri denkliğin olmadığını bildikleri halde evliliğe rıza göstermişlerse, denklik konusunu önemsememişlerse, araştırmadan nikâha razı olmuşlarsa ya da denklik bulunmadığını fark ettikleri halde nikâhı kabul ettikleri yönünde bir tutum ortaya koymuşlarsa nikâh sahih olmakta ve bağlayıcı olarak gerçekleşmekte olduğu belirtilmektedir.¹¹²

Kefaetin gerekliliğini savunan fakihlerin getirdikleri delillerden ikisi ise şunlardır: Kur'an- Kerim'den; “Zina eden erkek zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasıyla evlenmez. Zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan bir erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır”¹¹³ ayeti ile “Kadınları

¹⁰⁶ Aktan, Hamza, ‘Kefaet’, *DİA*, c. 25, s. 166.

¹⁰⁷ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akitler*, s.268

¹⁰⁸ Arıkfıdan, *a.g.t.*, s.45.

¹⁰⁹ Aktan, ‘Kefaet’, s. 167.

¹¹⁰ A.H.K., md. 45.

¹¹¹ el-Kâsânî, *a.g.e*, c.2, s.317; el-Mevsilî, *el- İhtiyar*, c.3, s.101.

¹¹² Aktan, ‘Kefaet’, s. 167.

¹¹³ ... يَنْكُحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكُحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ...

denkleri ile evlendirin, onları velileri evlendirsin.”¹¹⁴ hadîsidir. Buna göre kız, kendinde aşağı birine varmışsa velisi itiraz edebilir. Böylece kızın aldatılması önlenmiş olur. Yahut veli, kızı istismar edip dengine vermemişse kız itiraz hakkına sahip olur.

2.c. Çeyiz Yapma Mecburiyetinin Olmaması

Yeni bir ev açmanın ön hazırlığı anlamına gelen çeyiz hazırlığı, nafaka yükümlüsü olarak kocaya aittir. Evliliğe dair tüm masrafları erkek yapmak zorundadır.¹¹⁵ Ayrıca kadın kendi parasıyla ya da kendisine verilen mehir ile çeyiz hazırlamak zorunda değildir. Böyle bir sorumluluğu yoktur. Çünkü kendisine ödenen mehir, çeyiz karşılığı değildir. Ancak erkek mehirden başka çeyiz temini için kız tarafına para verebilir. Kadının babası da çeyiz temin etmekle sorumlu değildir.¹¹⁶

2.d. Mehir Hakkı

Mehir¹¹⁷ nikâh akdinin sonucu olarak kocanın karısına ödemek zorunda olduğu para veya maldır.¹¹⁸ Mehir kadının ömründe kazandığı en helal para en helal maldır; içinde zerre miktar haram yoktur.¹¹⁹

Kuran-ı Kerim’de; “Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile veriniz”¹²⁰, “...Kadınlara verdiklerinizden (mehir olarak) bir şey almanız (boşanma esnasında) size helal olmaz”¹²¹ mealindeki ayetler mehrin verilmesinin gerekliliği olduğunu ifade etmektedir.

¹¹⁴ Ez-Zeylâi, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed, *Nasbu'r-Râye li-Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye*, Riyad, 1973, c. 3, s. 196.

¹¹⁵ Bilmen Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, 1985, II, 147-148.

¹¹⁶ Acar, *Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, s. 373-374.

¹¹⁷ Doyurucu bilgi için bkn. *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, c.2., s.115-146

¹¹⁸ Aydın, M. Akif, 'Mehir', *DİA*, c. 28, s. 289.

¹¹⁹ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Kadın Hakları, Aile Sempozyumu Tebliğleri*, Mayıs 2014, Medeniyet Vakfı yay. Ankara, s.110.

¹²⁰ Nisâ, 4. وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا

¹²¹ Bakara, 229. لَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ

Mehir tümüyle kadına aittir, onunla istediği gibi tasarrufta bulunur. Evlenecek kadın veya yakınları mehir karşılığında bir çeyiz hazırlamak zorunda değildir.¹²²

Mehrin miktarına gelince; ilgili hadisleri¹²³ ve ilk dönem uygulamalarını göz önüne alan fukahanın çoğunluğu, maddi değeri olan her şeyin – az olsun çok olsun- mehir olabileceği içtihadını benimsemişlerdir.¹²⁴ Hanefi mezhebine göre Hz. Peygamber'in "On dirhemden az mehir yoktur"¹²⁵ şeklindeki hadisi ile mehrin alt sınırı 10 dirhem olarak belirlenmiştir. Mehrin üst sınırı yoktur. Hz. Ömer'in üst sınırı 400 dirhem yapma girişimi üzerine bir kadının "... Kadınlara yığınla altın vermiş olsanız da..."¹²⁶ ayeti ile itiraz etmesi üzerine gerçekleşmemiştir.¹²⁷ Ömer Nasuhi Bilmen bu konuda "...pek kıymetsiz olan bir şeyin mehir tesmiye edilmesi, hasbel'ade (adete uygun olarak) iki tarafın izzeti nefesine dokunur, ictimai mevkii ile mütenasip olmayabilir ve bu husus ile kadının istikbaline fena tesir edebilir"¹²⁸ diyerek kadının şerefine uygun bir miktar olması gerektiğini belirtmiştir. Burada orta bir yol bulup şöyle söyleyebiliriz: Mehrin miktarı kadının ve ailesinin razı olacağı miktar olacaktır. Ayrıca mehrin hatırı sayılır bir miktar olarak belirlenmesi, evlenirken düğün masrafı, nafaka gibi masrafların yanında mehir veren kocanın keyfi davranarak boşama hakkını kötüye kullanmasını engelleyebilecek bir durumdur.¹²⁹

2.e. Mesken Hakkı

Mü'min kadın, nikâh akdinden sonra müstakil, kocasından başkasının giremeyeceği bir evi hak eder.¹³⁰ Kuran-ı Kerim'de kendisiyle evlenen kadınlara

¹²² Aydın, *a.g.e.* 28, s. 289.

¹²³ Buhari, Nikah, 50-52.

¹²⁴ Karaman, *a.g.e.*, s. 324.

¹²⁵ Darekutni, Nikah, III, 247.

¹²⁶ Nisa,20. وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا ۚ أَنَاخُذُوهُنَّ بِهَتَاتًا وَإِنَّمَا مِيبًا

¹²⁷ Karaman, *a.g.e.*, s. 324.

¹²⁸ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 117.

¹²⁹ Aydın, M. Akif, *a.g.e.*, c. 28., s. 289.

¹³⁰ Yıldız, Nureddin, *Mücahide Kadın*, Tahlil Yay., İstanbul, 2014, s.117.

özel ev verilmesini açıkça emretmektedir.¹³¹ Kocanın birden fazla eşinin bulunması halinde her birisi için müstakil bir mesken temin etmesi gerekir.¹³² Bu evin kiralanmış ya da satın alınmış bir ev olması fark etmez.¹³³

2.f. Nafaka Hakkı

İslâm Hukukunun iki temel kaynağı olan Kur'an'ı Kerim ve Hz Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine¹³⁴ göre eşin nafakasıyla yükümlü olan kocadır. Kocanın gâib veya fakir, karının zengin veya Ehl-i Kitap'tan olması bu sonucu değiştirmez. Nafaka normal bir hayatın devamı için gerekli olan yiyecek-içecek, yazlık-kışık olmak üzere giysi, sağlık giderleri, mesken ve onun zaruri eşyası, bazı hallerde de hizmetçidir. Hizmetçi tutma konusunda, kocanın malî imkânları, örf-adet, kadının hastalık vb. sebeplerle buna olan ihtiyacı da belirleyicidir.¹³⁵

Nafaka yükümlülüğünün doğabilmesi için, evliliğin sahih olarak gerçekleşmesi ve karının kocasıyla birlikte yaşamaktan kaçınmaması gerekir. Kocanın nafaka yükümlülüğünü yerine getirmemesi ya da tam ödeyememesi durumunda karı yargı yoluna gidebilir. Bu durumda mahkeme kocanın malî durumunu da dikkate alarak nafaka konusundaki hükmünü verir.¹³⁶

2.g. Kendi Malında Tasarruf Hakkı (Özel Mülkiyet Hakkı)

İslâm'da "mülkiyet ayrılığı esastır." Yani kocanın malı kendisine, kadının malı kendisine aittir. Koca karısının malına karışamaz, kadın da kocasının malına

¹³¹ *أَسْكُنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجُوهِكُمْ* Talak, 6.

¹³² Köse, Aile Hukuku, *İslâm Hukuku El Kitabı*, 1. Baskı, Ankara 2012, s. 483.

¹³³ Yıldız, *a.g.e.*, s 117

¹³⁴ el-Buhari, Nafakat-3,5,9; Müslim, Zekat 38, 39; Ebu Davud, Nikah 40-41

Ayrıca bkz. Peygamberimiz (s.a.s.) Veda Haccı'nda Müslümanlara şöyle hitap etmiştir: "Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onların namusunu kendinize Allah'ın emriyle helal kıldınız. ..Kadınlarında sizin üzerinizdeki hakları, meşru örf ve adete göre yiyecek ve giyeceklerini temin etmenizdir." (Müslim, Sahih, Hac,19.)

¹³⁵ Köse, *Aile Hukuku*, *İslâm Hukuku El Kitabı*, s. 483.

¹³⁶ Köse, *a.g.e.*, s. 484.

karışamaz. Eski Medenî Kanun'da bu ilke kabul edilmişti. Yeni Medeni Kanun'da ise ‘mülkiyet ayrılığı’ esası getirildi.¹³⁷ Mal ortaklığının hiçbir şekilde İslâm'la bağdaşır yanı yoktur. İslâm'da ne kadının malına ne de erkeğin malına normal şartlar altında (hacr vs. konusu tahakkuk etmesi hariç) hiç kimse karışamaz.

3. Anne Olarak Hakları

3.a. Annenin Çocuk Üzerindeki Hakları

İslâm dininde aile fertlerinin birbirlerine karşı hakları ve görevleri vardır. Aile içinde, evlat açısından bakıldığında en çok hakkı olan kişi annedir. Anneler kişiye Allah'tan sonra en çok iyiliği ve emeği olan kimseler olarak çocukları üzerinde pek çok haklara sahiptirler.¹³⁸

3.a.1. Ona İyi Davranmak/İtaat/Rızasını Almak

Kur'an-ı Kerim'de: “Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın! Anneye, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, yolcuya ve ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın! Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez!”¹³⁹“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, annenize ve babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine öf! bile deme! Onları azarlama! İkisine de güzel söz söyle! Onları esirgeyerek alçak gönüllülikle üzerlerine kanat ger ve: Rabbin! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de Sen onlara (öyle) rahmet et (diyerek dua et!)”¹⁴⁰

¹³⁷ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Kadın Hakları, Aile Sempozyumu Tebliğleri*, s.108-109.

¹³⁸ Özay, Hilal, *İslâm Hukukunda Anne*, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, Cihan Yay., ist., 2008 s.159.

¹³⁹ *أَوْاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَالَّذِينَ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ* Nisa4/36.

¹⁴⁰ *كَرِيمًا قَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالَّذِينَ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٌ وَلَا تُنْهَرُوهمَا* ا *وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا وَاحْفَظْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا* İsra, 23-24.

Hadis-i Şeriften delil ise Abdullah İbn-i Mes'ud, Peygamberimiz (s.a.s.) 'e, kiminle birlikte bulunması, kime hizmet etmesi gerektiğini sorunca, Peygamberimiz (s.a.s.) : Üç defa “annen’e” dedikten sonra, “baban’a”,¹⁴¹ buyurmuştur.

“Biz insana, anne babasına (en güzel bir biçimde davranmasını) emrettik. Çünkü annesi onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. O halde Bana ve annene babana şükret! Dönüş banadır.”¹⁴²

Hız. Peygamber bütün hadis kaynaklarında geçen “Allah’a şirk koşmak anne babaya âsi olmak ve yalan şahitlik yapmak”¹⁴³ şeklindeki ifadesiyle anne-babaya itaatsizliği büyük günahlar arasında saymıştır. “Allah size annelerinize itaatsizliği haram kıldı”¹⁴⁴ diye bildirmiştir. Ancak “Allah’a isyan konusunda kula itaat edilmez.”¹⁴⁵ ilkesini de konunun eksik aktarılmaması açısından paylaşalım.

3.a.2. Nafaka (Maddi ihtiyaçlarını gidermek)

Anne baba yaşlanıp kendi ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelince, anne babanın tüm ihtiyaçlarını hoşluk içinde karşılamak hukuken de diyaneten de çocukların görevidir.¹⁴⁶ Bu kitap, sünnet, icma ile sabittir.¹⁴⁷

¹⁴¹ Buhari, Edeb, 2; Müslim, Birr, 1.

¹⁴² وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمَلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَالْإِنْسَانَ الْكَافِرِينَ

¹⁴³ Buhari, istizan, 35. (VII,139), Tirmizi Birr, 4 (IV,312)

¹⁴⁴ Buhari, Edep,4.(VII,69.)

¹⁴⁵ Buhari, Ahkam,4.(VII,105)

¹⁴⁶ Özay, a.g.e., s.167.

¹⁴⁷ Serahsi, *el Mabsut*, V, 222; Merğinani, *el Hidaye* I, 334.

3.a.3. Öldüğünde Hayırla Anmak/ Dua Edip Hayır Yapmak

Onları hayırla anmak, bağışlanmaları için dua etmek Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de insanlara öğrettiği dualardandır: “Ey Rabbimiz! Amellerin hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve mü'minleri bağışla.”¹⁴⁸

4. Boşanma Hakkı

İslâm anlayışında evlilik, fizyolojik ve psikolojik açıdan tatmin, huzur, sükûnet sevgi ve şefkat ilkelerine dayanır.¹⁴⁹ Ancak bazı durumlarda evlilikte istenmeyen durumlarla karşılaşmaktadır ve eşler evliliği yürütemeyecek hale gelebilmektedir. İslâm böyle durumlarda boşanmaya müsaade etmiştir.¹⁵⁰

İslâm Hukuku, boşanma konusunu, müfârakât¹⁵¹ başlığı altında ele almaktadır. İki kişinin birbirinden ayrılması anlamına gelen müfârakât,¹⁵² İslâm hukuku dilinde, nikâh bağının çözülmesiyle eşlerin birbirinden ayrılması anlamına gelir. Nikâhın sona ermesi iki durumda karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak nikâh akdinin sıhhat şartları bazı durumlarda oluşmamaktadır. Bu durumda fesih hükümleri geçerlidir. İkinci olarak ise karı kocanın anlaşmazlık yaşamasından dolayı nikâhın talâkla sonlandırılmasıdır.¹⁵³

Toplumda yanlış olan yaygın bir kanaât İslâm'ın kadına boşanma hakkını vermediği görüşüdür. Öncelikle şunu belirtelim ki boşanmanın iki tarafın rızası ile gerçekleştiği durumlar pek nadirdir. Genellikle tek taraf boşanmayı istemektedir ki

¹⁴⁸ İbrahim 41. رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

¹⁴⁹ Rum 30/21. مَوَدَّةً وَرَحْمَةً لِّتَسْكُنُوا فِيهَا وَجَعَلْنَا بَيْنَكُمْ

¹⁵⁰ Topalaoğlu, a.g.e., s.181.

¹⁵¹ Kurukız, Mustafa, Diyanet İşleri Başkanlığı, “Talakin İslâm Hukuku ve Medeni Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, Bitirme Tezi, Alıntı: Halil Cin, “Eski Hukukumuzda Boşanma”, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya-1988, s. 33.

¹⁵² Doyurucu bilgi için bkn , Bilmen, *Kamus*, c.2, s.174-267.

¹⁵³ Bozkurt, Mehmet, *Tarihte Kadın ve İslâm'ın Kadına sağladığı Haklar*, s.14.

bu da çoğunlukla evlilikten memnun olmayan ya da zulüm gören taraftır. Boşama yetkisi İslâm'da normalde erkeğe aittir. Bu durumun gerekçelerinden birisi olarak kadınların gelişen olay ve durumlar karşısında erkeklere göre fevrî hareket ettiklerini söyleyebiliriz. Ancak İslâm kadının mağdur olmaması için belli şartlarla kadına da boşanma imkânı vermiştir. Bunları özetleyelim:

4.a. Tefviz-i Talâk

Kelime tefviz, bir işin tasarruf ve idaresini başkasına vermek ve havale etmektir. Tefviz-i talak ise, İslâm hukukunda: “Erkeğin sahip olduğu boşama hak ve yetkisini hanımına vererek, boşanmayı onun irade ve isteğine bırakması” şeklinde tarif edilmektedir. Yetki verildikten sonra koca bu yetkiyi karısından geri alamamaktadır.¹⁵⁴

Kuran-ı Kerim’de; “Ey Peygamber! Hanımlarına de ki; Eğer siz dünya hayatını ve ziynetini istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi (müt’alarınızı) vereyim de hepimizi güzellikle salıvereyim. (Yok) eğer siz Allah’ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, muhakkak ki Allah, içinizden güzel hareket edenler için büyük bir mükâfat hazırlamıştır”¹⁵⁵ ayeti İslâm’da, boşama yetkisinin kadına verilebileceğinin delilidir.

Kadın kendisine verilen bu hak sayesinde kadın, evliliğinde istenmeyen durumlarla karşılaşır veya evliliği eziyet haline gelirse, kocasının boşamasını beklemeyerek kendisi boşama yetkisini kullanabilecektir. Bu sayede kadın kendisini içinden çıkılmaz bir duruma düşmekten kurtarmış olacaktır.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Bilmen, *a.g.e.*, c.II, s.177,

¹⁵⁵ وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ فَلْإَزْوَاجِكِ إِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمْتَعِكُنَّ وَأَسْرِحْنَ سَرَاحًا جَمِيلًا Ahzab, 33/28-29.

¹⁵⁶ Arıkfıdan, *a.g.t.*, s.86.

4.b. Muhâlea

Sözlükte “elbiseyi çıkarmak, soyunmak; ayırmak” gibi anlamlara gelen hul,¹⁵⁷ fıkıh terimi olarak da “kadının vermeyi kabul ettiği bir bedel karşılığında evliliğe son vermesine” muhâlea adı verilmektedir.¹⁵⁸ Avâmî bir tabirle, “Kadının talâkını satın alması” şeklinde de ifade olunmuştur.¹⁵⁹

Karı koca arasında geçimsizlik yaşanır ve bu durumun bir sonucu olarak Allah’ isyan edeceklerinden korkarlarsa, kadının mal karşılığında kendini kocasından hul’ edebileceği belirtilmiştir.¹⁶⁰

Ayetten delili şudur: Kur’an’ı Kerim’de; “... Şayet erkek ve kadının, Allah’ın koymuş olduğu sınırlarda duramayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının boşanmak için kocasına verdiği fidyeden (mehir hakkından vazgeçmesinden) dolayı her ikisi için de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır, sakın bunları aşmayın. Kimler Allah’ın sınırlarını aşarsa iste onlar zalimlerdir”¹⁶¹

Sünnette ise delili; Sabit b. Kays’ın karısının Peygamberimiz’ e (s.a.s.) gelerek; “Ey Allah’ın Resulu! Sabit b. Kays’ı ahlak ve din hususunda ayıplamıyorum, fakat müslümanlıkta küfür derecesinde bir hata işlemekten korkuyorum” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) ona sordu; “Bahçeyi ona geri verecek misin?”, “Evet” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) , Sabit’e; “Bahçeyi kabul et ve onu bir defada boşa”¹⁶² buyurmasıdır.

¹⁵⁷ Atar, Fahreddin, *DİA, Muhalea* md.

¹⁵⁸ Bilmen, *Kamus*, c. 2, s. 268

¹⁵⁹ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akitler*, s. 160, Konya, 1999.

¹⁶⁰ Kudûrî, *a.g.e.*, s. 281.

¹⁶¹ الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فِيمَا سَأَلَكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا أَنْتُمْ مَوْلَاهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ إِنَّكُمْ تُعْتَدُونَ مَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ Bakara, 2/229.

¹⁶² Buhari, Talak, 12; Nesâî, Talak, 34; Ebu Davud, Talak, 17-18.

Muhâleanın sonuç doğurabilmesi için, kocanın talâk ehliyetine, kadının da mal varlığı üzerinde tasarruf yetkisine sahip olması gerekir. Muhâlea bedeli de, mehirde ferâgat olabileceği gibi, her türlü mal ve menfaat de olabilir.¹⁶³

Muhâleanın fesih mi talâk mı olduğu konusunda İslâm âlimleri arasında fikir birliği yoktur.¹⁶⁴

Muhâlea yolu ile boşanma, kadının evliliğinde kocasının hakkını çiğnemekten korkması, kocasına sevgi gösteremeyip ondan hoşlanmaması gibi sebeplerle kocasından boşanabilmesi için İslâm'ın kadına vermiş olduğu bir haktır. Kadın, bu hakkı kullanarak memnun olmadığı evlilikten kendisini kurtarabilecektir. Böylece kadın tüm hayatını belki de ahiretini olumsuz yönde etkileyecek bir evliliği devam ettirmek zorunda kalmaz.¹⁶⁵ Ancak kadınlar; eşlerinde geçerli bir neden olmadan boşanmaya kalkışmamaları konusunda; “Önemli bir neden olmaksızın kocasından ayrılmak isteyen bir kadına cennet kokusu haram olur”¹⁶⁶ hadisi ile uyarılmışlardır.

4.c. Fesih ve Mahkeme Kararı ile Boşama

Tefvîz ve muhâlea dışında, belli şartlar yerine geldiğinde mahkeme kararı ile boşama ve fesih yoluyla boşama hakkı da vardır.¹⁶⁷ Kocanın nafakayı temin edemeyecek durumda olması¹⁶⁸, ya da eşlerin, nikâhın gayesini gerçekleştiremeyecek şekilde, kusurlu çıkması, kadının retka, karna; erkeğin innîn, mecbub ve hasiy olması yahut alaca, cüzzam gibi ülfete imkân vermeyen bir hastalığın bulunması kadına nikahı fesih etme hakkı verir.¹⁶⁹

¹⁶³Köse, ag.e., s. 505.

¹⁶⁴ İbn Rüşd el-Hafid, *Bidayet-ül Müctehid ve Nihayet-ül Muktesid*, çev. Ahmed Meylani, c. I-IV, İstanbul, 1976. c.II, s.69.

¹⁶⁵ Arıkfıdan, a.g.t.,s.88.

¹⁶⁶ Ebu Davud, Talak, 17.

¹⁶⁷ Ayrıntı için bkz. Acar, İbrahim, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum, 2000.; Dalgın Nihat, *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*, Samsun, 1999.

¹⁶⁸ Zencani, Ebu Menakıb Şihabetin, *Tahricül Furu alel usül*, çev. Davut İltaş, *Fıkhi Hükümlerin Usuli Dayanakları*, Ankara, 2015, s.257.

¹⁶⁹ H.A.K., Md. 119.

Bir de hakem heyeti kararından söz edilebilir¹⁷⁰: Geçimsizlik durumlarında iki taraf ailelerinden birer hakem tayin ederek durumu görüşürler. Malikî mezhebince bu heyet boşanmaya da karar verebilir.

5. Miras Hakkı

İslâm dini kadını mirastan mahrum kalmak gibi büyük bir zulümden kurtarmıştır.¹⁷¹ Kur'an-ı Kerim'de: "Ana ile babanın ve yakın akrabasının bıraktığından erkeklerin bir payı olduğu gibi, ana ile babanın ve yakın akrabasının bıraktığından kadınların da bir payı vardır."¹⁷² ayeti bunu ifade etmektedir. Ancak İslâm'ın bazı durumlar dışında kadına erkeğin yarısı kadar miras vermesi İslâm'ı tümüyle anlayamayan pek çok kişinin yersiz ithamlarına sebep olmuştur.¹⁷³

Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki adalet çoğu zaman matematiksel eşitlik değildir. Buna göre İslâm dininin hükümleri açısından incelediğimizde şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır. İslâm dininde kadın gerek evlilikten önce ve gerekse evlilik süresince hiçbir maddi yükümlülük altına girmez. Buna karşılık erkeğin, evlenirken kadına mehir vermek, ev eşyalarını sağlamak gibi sorumlulukları vardır. Yine bir başka husus ise İslâm'a göre erkek evlilik müddetince hanımının ve çocuklarının her türlü ihtiyaçlarını karşılamakla mükelleftir. Hatta erkek fakir, hanım zengin dahi olsa, durum değişmez.¹⁷⁴ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda ortada herhangi bir haksızlığın olmadığı anlaşılmaktadır.

¹⁷⁰ Orhan Çeker'den şifahen alınmıştır.

¹⁷¹ Topaloğlu, *Bekir, İslâm'da Kadın*, İstanbul, 1995, s.175.

¹⁷² لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۖ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا
Nisa,4/ 7.

¹⁷³ Tozduman, *Aysel Zeynep, İslâm'da Kadının Hakları*, Seha Neşriyat, 1991, s. 135.

¹⁷⁴ Tozduman, , a.g.e., s. 135.

Ayetlere bakıldığında¹⁷⁵ kadınların da mirastan pay alabileceği bir miras taksimi bildirilmektedir. Kadın kendi konumuna göre -evli, dul, çocuklu, çocuksuz, anne vb.- belli bir pay almaktadır.¹⁷⁶

6. Toplumsal Hakları

İslâm dini kadını hayatın dışında bırakmamış, aksine hayatın merkezine koymuştur.¹⁷⁷ İslâm'ın ilk yıllarında, Hz. Peygamberin eğitim-öğretim için kadınlara ayrıca zaman ayırdığı,¹⁷⁸ durumu müsait olan kadınların, Cuma ve bayram namazı da dahil olmak üzere bütün namazlara katıldıkları,¹⁷⁹ Müslüman kadınların Hz. Peygamber'in evine giderek onunla sohbet ettikleri,¹⁸⁰ kadınların Hz. Peygamber'le çok rahat konuştukları ve çokça soru sordukları¹⁸¹, kamu hizmetlerinde görev aldıkları¹⁸² gibi pek çok rivayet bu duruma delil olarak gösterilebilir.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۚ فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْفَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۚ وَإِن كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ۚ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ ۚ فَإِن لَّمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ دِينَ ۚ وَأَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفَعًا ۚ فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا وَصِيَّةَ بَعْدٍ مِّن ۚ تَرَكَنَّ مِمَّا الرُّبُعُ فَلَكُمْ وَوَلَدٌ لَّهُنَّ كَانِ فَإِن ۚ وَلَدٌ لَّهُنَّ يَكُن لَمَّ إِن أَرْوَأَجُكُمْ تَرَكَ مَا نِصْفُ وَلَكُمْ مِّن ۚ تَرَكَنَّ مِمَّا الثَّمَنُ فَلَهُنَّ وَوَلَدٌ لَكُمْ كَانِ فَإِن ۚ وَلَدٌ لَكُمْ يَكُن لَمَّ إِن تَرَكَنَّ مِمَّا الرُّبُعُ وَلَهُنَّ ۚ دِينَ أَوْ بِهَا يُوصِيَنَّ السُّدُسُ مِّنْهُمَا وَاحِدٍ فَلِكُلِّ أُخْتٍ أَوْ أَخٍ وَلَهُ أَمْرَةٌ أَوْ كَلَالَةٌ يُورِثُ رَجُلٌ كَانِ وَإِن ۚ دِينَ أَوْ بِهَا تُوصُونَ وَصِيَّةَ بَعْدٍ ۚ اللَّهُ مِّن وَصِيَّةٍ ۚ مُضَارٌّ غَيْرَ دِينَ أَوْ بِهَا يُوصَى وَصِيَّةَ بَعْدٍ مِّن ۚ الثُّلُثِ فِي شُرَكَاءَ فَهَمَّ ذَلِكَ مِّن أَكْثَرِ كَانُوا فَإِن ۚ حَلِيمٌ عَلِيمٌ. وَاللَّهُ

يَسْتَفْتُونَكَ ۚ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ ۚ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَا إِن لَّمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ وَإِن كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۚ

Nisa 11-12-176. ¹⁷⁶ Tefferruatlı bilgi için bknz, Ali Haydar Efendi, *Teshilü'l-Feraiz*, neşr.Orhan Çeker, Tekin yayınevi, Konya, y.y. yok

¹⁷⁷ Gürhan, *a.g.m.*, s.368.

¹⁷⁸ El-Buhari, Sahih,I,34, İlim,35,II,72Cenaiz,6.

¹⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakat*, VIII, 296, Beyrut, 1968.

¹⁸⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 181

¹⁸¹ İbn Hanbel, Müsned, VI, 149

¹⁸² Savaş, *Rıza Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, Ravza yay., 1996, s.195.

6.a. Eğitim Hakkı

Kur'an-ı Kerim'in ilk gelen ayetinin¹⁸³ okumayı emretmesi kadın erkek ayırt etmeksizin akıl sahibi her bireyi kapsamaktadır. Peygamberimiz (s.a.s.) de "İlim öğrenmek her kadın ve erkeğe farzdır"¹⁸⁴ buyurmuştur.

İlim olmadan doğru bir şekilde ibadet/kulluk dahi yapılamayacağını göz önünde bulundurulursa eğitimin önemi bir kez daha ortaya çıkacaktır.

İslâm, ilim konusunda kadın erkek arasında bir ayırım yapmaz. İlimi teşvik eder. Sadece kadınlara ya da sadece erkeklere tahsis edilmiş bir ilim yoktur. İslâm dininin ilme bu derece teşvikini Asr-ı Saadetten başlayarak her dönemde görebiliriz. Bir kadının Peygamberimiz'e (s.a.s.) gelip, "Sözlerinizi dinlemeye bize erkeklerden fırsat düşmüyor, bize bir gün belirle, o gün gelip seni dinleyelim, Allah'ın sana öğrettiğini bize öğret"¹⁸⁵ demesi üzerine; Peygamberimiz (s.a.s.) bu teklifi kabul ederek kadınlara ayrı bir gün ayırmıştır.

Peygamberimiz'in (s.a.s.) eşleri eğitim konusunda başta gelen kişiler olmuş, Hz. Hafsa, Şifâ'dan yazı öğrenmiş, Hz. Aişe ise İslâm ümmetinin en büyük kadın öğretmeni olmuştur. Hz. Aişe'nin, hadis ve sünnetin gelecek nesillere doğru aktarılması ve anlaşılması konusunda büyük hizmetler yaptığı ortadadır. Onun Hz. Peygamber'den (s.a.s.) 2210 hadis rivayet ettiği bildirilmektedir. Peygamberimiz (s.a.s.) , hem toplu olarak hem de kendisine bireysel olarak gelip soru soran, bilgi alan kadınları geri çevirmemiş, onlara gerekli bilgiyi vermiştir. Ümmü Süleym, Peygamberimiz'e (s.a.s.) gelerek, kadınlarla ilgili özel bir durumu sorması üzerine

¹⁸³ أَلَاكُ Alak, 96/1.

¹⁸⁴ İbn Mâce, Mukaddime, 17.

¹⁸⁵ Buhari, İlim, 36.

Hız. Aişe, "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır, dini öğrenmek konusunda onlara utanmaları engel olmadı" demesi buna örnektir.¹⁸⁶

6.b. Çalışma Hakkı

İslâm dini kadına ve erkeğe helal/meşru ölçüler içerisinde çalışmayı emreder. Bu hususta kadın ve erkek eşittir. Ancak fitrat gereği kadının yapamayacağı/yapmakta zorlandığı bir işi erkek, erkeğin yapamayacağı/yapmakta zorlandığı bir işi de kadın üstlenerek toplumsal hayatın aksamadan gitmesine yardımcı olurlar.

İslâm dini her konuda olduğu gibi kadının çalışması konusunda da genel ilkeler koymuştur. Başka bir deyişle İslâm'ın, kadın çalışamaz ya da kadın çalışmak zorundadır şeklinde bir yaklaşımı yoktur. Her iki cins de meşru kılınan ölçüler çerçevesinde çalışırlar. Şu kadar var ki ailenin geçimi/nafaka temini yükü erkeğin üzerine olduğu için, o, meşru dairede çalışmak zorundadır. İslâm çalışma konusunda kadını serbest bırakmıştır. Allah'ın emirlerine ters düşmemek şartıyla herhangi bir işte –ki bu şart erkekler için de aynıdır- fitratına uygun koşullarda, yaradılış gayesine uygun işlerde çalışabilir. Nitekim sahabî hanımların hayatlarına baktığımızda bunu net olarak görmemiz mümkündür. Örneğin: sahabiden bir kadının tedavi çadırına sahip olduğu ve Hendek Savaşı'nda yaralanan sahabinin Peygamberimizin (s.a.s.) isteği üzerine bu çadıra götürüldüğü,¹⁸⁷ Hz. Hatice'nin ticaretle meşgul olduğu, Ümmü Seleme'nin ip eğirerek çalıştığı¹⁸⁸ Zeynep bt. Cahş'ın dikiş dikerek, deri tabaklayarak kazandıkları ile sadaka verdiği,¹⁸⁹ rivayetlerde yer almaktadır. Hz. Ömer döneminde pazarı denetlemekle görevlendirilmiş yani zabıta görevini üstlenmiş bir kadın olduğu da bilinmektedir. Esmâ bt. Muharrime isimli kadının da aktarlık yaptığı rivayet edilmiştir.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Okiç, Tayyip, *İslâmiyette Kadın Öğretimi*, Ankara, 1978, s. 25-26.

¹⁸⁷ Beşer, *Kadının Çalışması Sosyal Güvenlik ve İslâm*, İstanbul, 1991, s. 110-111.

¹⁸⁸ Beşer, *a.g.e.*, s. 112.

¹⁸⁹ Beşer, *a.g.e.*, s. 112.

¹⁹⁰ Işık, Havva Ergene, *Hanım Sahabeler*, İstanbul, 2005, s. 284.

Kadının çalışması bekar iken babasının, evliliğinde ise kocasının iznine tabiidir. Kadının nafakasını evleninceye kadar babası, evlendikten sonra da kocası karşılamak zorundadır; çalışmasına izin verilen kadının, kazancından nafaka karşılama mecburiyeti yine yoktur.

B. İSLÂM'A GÖRE KADIN SORUMLULUKLARI

1. Allah ve Rasûlü'ne (s.) Karşı Sorumlulukları

Kadın erkek her müslüman kul olma bakımından Allah'a karşı sorumludur. Allah, kendi emir ve yasaklarını vahiy yoluyla (Kur'an ve sahih sünnet) bildirmiştir. Kur'an-ı Kerimde; "De ki eğer Allah'ı seviyorsanız bana da uyun ki Allah da sizi sevsin."¹⁹¹ ayeti ile de Allah'ı sevmenin dolayısıyla da ona karşı sorumluluklarımızı yerine getirmenin yolunun peygambere itaatten geçtiğini bildirmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse Allah ve Rasûlü'ne (s.a.s.) itaat, dinin emirlerini öğrenip gücü ölçüsünde yaşamaya çalışarak olacaktır. Bu da ancak Allah'ın haram kıldıklarından uzak kalmak, emirlerini yapmak ve ahlakı güzelleştirmeye çalışarak gerçekleşebilir.

2. Kendisine Karşı Sorumlulukları

Kitap ve sünnet incelendiği zaman görülecektir ki; İslâm dininde hükümler beş gaye ile konulmuştur: Can, mal, din, akıl ve neslin korunması.¹⁹² Bu beş gaye kişinin kendisine karşı sorumluluklarını ifade eder. Yani kişi bir kul olarak bunlardan herhangi birine zarar verecek bir tavır ve tutumda bulunamaz. Bu beş şeyin korunması kişinin Allah'a karşı sorumluluğu olduğu gibi kendisine karşı da sorumluluğudur. Gazâli'ye göre; bu beş esasın ortadan kaldırılması haram olarak

¹⁹¹ حُبُّكُمْ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ قَالَ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يَا

¹⁹² Köse, Saffet, *İslâm Hukukuna Giriş*, İstanbul, 2012, s. 112-117.

görülmüştür ve toplum düzenini sağlamak isteyen her din ve hukuk anlayışının bu esasları kabul etmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁹³

İslâm dini tam bir denge dinidir. Bu konuda sahabeden Hz. Selman'ın (r.a.) Ebu'd-Derda (r.a.)'a: "Senin üzerinde Rabbinin hakkı var, nefsinin hakkı var, ehlinin de hakkı var. Her hak sahibine hakkını ver." diye nasihatte bulunmuş ve ertesi gün Ebu'd-Derda, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e durumu anlatmış ve Resulullah (s.a.s.) "Selman doğru söylemiş" buyurmuştur.¹⁹⁴ Buradan yola çıkarak kişinin kendisine karşı sorumluluklarının en başında dinini ifrat ve tefrite kaçmadan yaşaması gelir sonucuna varılabilir.

3. Kocasına Karşı Sorumlulukları

3.a. Kadının Kocasına İtaat Etmesi

İslâm hukukuna göre koca, karısının ve çocuklarının nafakasını karşılamakla sorumlu olmasına karşılık, kendisine aile reisi olma hakkı verilmiştir. Bu bağlamda kadın ona meşru konularda itaat etmek zorundadır.¹⁹⁵ Kur'an'da "İyi kadınlar itaatli olanlardır."¹⁹⁶ buyrulmuştur. Özetle İslâm, içinde "Allah'a isyan barındırmayan hususlarda karı, kocasının isteklerini yerine getirmek zorundadır."¹⁹⁷ ilkesini benimsemiştir. Bu konunun kuvvetli bir delili olarak "Erkekler kadınların yöneticisidir"¹⁹⁸ ayeti zikredilebilir. Ayette zikredilen kavram ifadesi, erkeğin kadından üstün olmasını gerektiren bir anlam ifade etmemektedir.¹⁹⁹

¹⁹³ Gazali, Muhammed b. Muhammed, *el-Mustesfâ min İlmi'l-Usûl*, Beyrut, ty., c. 1, s. 288.

¹⁹⁴ Buhari, Edep 86, Savm 51, Teheccüd 15; Tirmizi, Zühd 64.

¹⁹⁵ Topaloğlu, Bekir, *İslâm'da Kadın*, s.126.

¹⁹⁶ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ Nisa 4/34.

¹⁹⁷ Yaman, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, 1998, Konya, s.61.

¹⁹⁸ اللَّهُ يَخْتَارُ عَلَى بَعْضِ الرِّجَالِ قَوْمًا عَلَى النِّسَاءِ Nisa 4/34.

¹⁹⁹ Korkmaz, a.g.m., s.950.

3.b. Kocasına Sadık Olması

Kadın kocasının evinde koruyucu makamındadır.²⁰⁰ Kendi iffetini koruduğu gibi kocasının yokluğunda da onun şeref ve namusunu, evini, malını ve çocuklarını koruması gerekir.²⁰¹ Bu konuda Peygamberimiz (s.) den gelen “Kadınların en hayırlısı, kendisine baktığın zaman seni sevindiren, bir şey istediğin zaman sana itaat eden ve senin yokluğunda, iffetini ve senin malını koruyan kadındır.”²⁰² rivayeti kadının evlilik içindeki sorumluluklarını özetler niteliktedir.

3.c. Kocasıyla İyi Geçinmesi

Kocanın hanımıyla iyi geçinme görev ve sorumluluğunun olduğu gibi²⁰³ hanımın da kocasıyla iyi geçinme sorumluluğu vardır. Bu konuda Muaz b. Cebel'den nakledilen hadis şöyledir: “Dünyada bir kadın kocasına eziyet ederse, o erkeğin kıyamet gününde eşi olacak huri, eziyet eden kadına şöyle seslenir: Allah seni helak etsin, Bu adama eziyet etme. O dünyada senin yanında bir misafirdir. Yakında senden ayrılıp bize kavuşacak.”²⁰⁴

Özet olarak kadının kocasına itaati, kocanın evinde ikamet ve onu gözetmesi ve kocanın izni olmadan burayı terketmemesidir.²⁰⁵ Bunun dışında karı-kocanın

²⁰⁰ “...Hepiniz birer çobansınız ve herkes beklediğinden sorumludur. Devlet başkanı bir yöneticidir ve yönettiği halktan sorumludur. Erkek ev halkının koruyucudur ve onlardan sorumludur. Kadın kocasının evinde ve çocukları üzerinde bir koruyucudur ve onlardan sorumludur....” (Buhari, Nikah, 90; Müslim, İmare, 10.)

²⁰¹ Döndüren, *a.g.e.*, s.265.

²⁰² Ebu Davut, Zekat,32; İbn Mace, Nikah,5.

²⁰³ “Kadınlarınızla iyi geçinin.” وَعَاثِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ (Nisa /19)

“Sizin en hayırlınız ailenize karşı en hayırlı olanınızdır.” (Ebu Davud, sünnet, 14; Tirmizi İman, 6; İbn Mace, Nikah, 50.

²⁰⁴ Tirmizi, Rada ,19; İbn Mace , Nikah, 62.

²⁰⁵ Ebu Zehra, Muhammed, *el-Ahvalü’ş-Şahsiyye*, 1950, s.170

birbirine karşı birtakım hak ve sorumlulukları vardır ki bunlar hukuki olmaktan çok ahlakîdir.²⁰⁶

4. Anne Babasına Karşı Sorumlulukları

Kuran-ı Kerim’de; “Biz insana, anne babasına (en güzel bir biçimde davranmasını) emrettik. Çünkü annesi onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. O halde Bana ve annene babana şükret! Dönüş banadır.”²⁰⁷ ve yine “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, annenize ve babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine öf! bile deme! Onları azarlama! İkisine de güzel söz söyle! Onları esirgeyerek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de Sen onlara (öyle) rahmet et (diyerek dua et!)”²⁰⁸ buyrulmuştur. Kadın olsun erkek anne ve babasına saygı gösterme ve onların meşrû ihtiyaçlarını giderme görevi vardır. Allah, inananlara kendisine itaatten hemen sonra, anne babaya itaati emretmiş olması- tabiiki meşru konularda - düşünmeye değer bir konudur.

5. Çocuklarına Karşı Sorumlulukları

Çocuğa ait masraflar (nafaka), ona güzel isim koyma ve onun İslâm terbiyesi alması çocuğun baba üzerindeki hakkıdır. Çocuğun anne üzerindeki haklarına gelince, ahlak bakımından çocuğa güzel örnek olmasını ve emzirme hakkını söyleyebiliriz. Çocuğun en tabii haklarından birisi emmedir. Tıp kaynakları kadın sütünün biyolojik, koruyucu ve psikolojik etkisinden bahsederler. Annenin çocuğunu

²⁰⁶ Aydın, M. Akif, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, 1985, İstanbul, s.34.

²⁰⁷ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمَلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي دَرْيَبِي إِنِّي نُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ Ahkaf /15.

²⁰⁸ أَوْاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ

Nisa 36. وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

كِرِيمًا قَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَنْتَحِنَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا وَلَا تُتَهَرَّهَمَا ۗ

İsra /23-24. وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا وَخُفِضَ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلْمِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

emzirmesi dini ve hukuki bir görevdir. Bu meselenin hükmü konusunda hak mezheplerin ihtilafı vardır. Şöyle ki emzirmenin hem diyaneten hem kazaen(hukuken/kanunen) anneye vacip olduğu görüşü İmam Malik'e aittir. Hanefiler ve diğerlerine göre ise annenin çocuğunu emzirmesi diyaneten vacip ise de kazaen vacip değildir.²⁰⁹

6. Topluma Karşı Sorumlulukları

Kadın olsun erkek olsun her mü'minin topluma karşı değişmeyen görevi, sorumluluklarını yerine getiren bir birey olmaktır. Kadının da erkeğin de kul olma yükümlülüğü vardır. Her ikisinin de toplumda yüklendiği sosyal rolleri vardır. Çalışmak ve toplumda fitne unsuru olmamak her ikisinin de ayrı ayrı görevidir. Buna göre kadın, kendi fitratına ters düşmeyecek konumu muhafaza etmesi şartıyla, toplumun pek çok noktasında görev alabilir.²¹⁰

C. FEMİNİZMİN İSLÂM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İslâm'ın erkeğe bakışı nasılsa, kadına bakışı da öyledir. Ama bakışın aynı olması, ikisinin eşit olmasını gerektirmez. Dolayısıyla kadın erkek arasındaki mutlak eşitlik iddialar makul değildir ve tepkisel bir davranışın ürünüdür. Eğer eşitlerse niçin birisi erkek diğeri kadındır? Ancak şu kadar var ki eşit olmamaları birinin değerli, diğerinin değersiz, birinin alçak, diğerinin yüksek olmasını gerektirmez.²¹¹ Ancak kadın erkek eşitliği, modern kültürün en fazla önemseydiği hatta kutsadığı kavramlardandır. Bu fikrin kökleşmesinde büyük ölçüde feminizm hareketinin faaliyetleri etkili olmuştur. Temelindeki zihniyette erkek gücünün kadın üzerinde kurduğu egemenliğe tepkidir. Oysa kadın erkek hem biyolojik hem de sosyokültürel konumları/rolleri açısından eşit değil eşdeğerdir.²¹² Kadın erkek arasındaki bu

²⁰⁹ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Çocuk*, İstanbul, 1990, s. 161-162.

²¹⁰ Şenocak, İhsan, *İslâm'ın Kızına*, Hüküm yayınevi, İstanbul, 2016, s.110.

²¹¹ Beşer, Faruk, *Kadın ve Evlilik*, 2007, İstanbul, s.76.

²¹² Köse, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 2014, Konya, s.131.

yapısal eşitsizlik, eşitliği imkânsız kılar. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde kadınlık ve erkekliğin bir yaratılış gerçekliği olarak eşdeğerliliğin ve tamamlayıcılığının öne çıktığı görülür.²¹³

Feminizmin farklı başlıklardaki savlarını inceleyip değerlendirmeye çalıştığımızda, ortaya çıkan sonucun kadın haklarını savunma ve koruma açısından tam bir fiyasko olduğunu görürüz. Kadın ve erkeğin yaratılıştan gelen farklı donanımlarını görmezden gelen ya da yadsıyan bu ideolojinin, çözüm adına ortaya koyduğu fikirlerin kendisi bir problem haline gelmektedir.

Feminizm kadını erkekleşmeye iterken, kadının cinsel kimliğine zarar vermektedir. Feminizmin kadın haklarını koruyamadığı tam aksine kadını pek çok açıdan mağdur ettiği ortadadır. Feminist akımlardan sonra, Amerika'daki boşanmalar %50'yi geçmiş, evlilik dışı doğumlar olağanüstü derecede artmıştır.²¹⁴

Özellikle radikal feministleri söz konusu ettiğimizde evlilik, aile ve çocuk ciddi sorun haline gelmekte, insanlığa dair olan normaller ötekileştirilerek kenara bırakılmaktadır. Mesela kadın erkek eşitliği sağlamayı temel hedef edinen radikal feministler için en ideal birliktelik lezbiyenlerin evliliğidir. Erkek burada bütün sorunların odağına oturtulmaktadır. Ayrıca "benim bedenim, benim hayatım" anlayışıyla hareket ederek, başka bir canlının hayatını sonlandırmak anlamına gelen kürtaj başta olmak üzere birçok cinayeti bir hak olarak görmektedirler. "Kişisel olan siyasaldır" diyerek, haklarını devlet eliyle aramaya kalkarken, onların baskısıyla çıkan kanun²¹⁵ ve uygulamaların erkekler ve toplum için birer zulme dönüşmesi söz konusu olabilmektedir.

²¹³ Köse, *a.g.e.*, s. 137.

²¹⁴ Tarhan, *a.g.e.*, s.249.

²¹⁵ Bkn. Resmi Gazete'de 20 Mart 2012 tarihinde yayınlanan "Ailenin Korunması ve Kadına Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 numaralı kanun, ve bkn İstanbul Sözleşmesi.

Liberal feministlerin, ‘‘eğitimde fırsat eşitliği’’ adı altında savundukları dűőüncede ise, kadının ve erkeğin, yaratılışları ve kabiliyetlerinin farklı olması göz ardı edilerek, aynı meslek ve iř kollarında çalışmasının gerekliliği savunulur. Aslında bu anlayış kadına bir iyilik değil, onu altından kalkamayacağı ya da kalkmakta zorlanacağı bir yükün altına sokmak demektir. Fakűltelerde erkek/kız kontenjanı ayrılmadığı halde, örneğin, neden okul öncesi eğitimi, el sanatları bölümü, öğretmenlik, hemşirelik ve dil eğitimi bölümlerini çoğunlukla kızlar tercih ederken; mühendislik, siyasál bilimler vb. bölümleri çoğunlukla erkekler tercih etmektedir?

Liberal feministlerin, kadının ‘‘kamusal alanda çalışması’’nın onu ezilmekten ve toplumda ikinci planda kalmaktan kurtaracağı tezi de pratikte pek karşılık bulamamıştır. Çünkü -marksistlerin de itiraz ettiği gibi- çalışan kadın evde de erkekten fazla olarak mesai yapmaktadır. Bu durum ona özgűrlük değil, yorgunluk getirmiştir ve kadının maddi manevi birçok açıdan (ekonomik, bedensel, ruhsal vs.) sömürölmesine zemin hazırlamıştır. İslâm kadının kamusal alanda çalışmasına karşı çıkılmaz ama onu çalışmaya da zorlamaz. Çalışmayan kadını da ikinci planda görmez.

Kadının kamusal alanda çalışmasının bir sonucu olan ‘‘Kendi ayakları üzerinde durma’’ felsefesi üzerine kurulan ‘‘ekonomik eşitlik’’ dűőüncesinin, aile kurumuna ve topluma beklenen faydadan çok zarar verdiği kanaatini taşıyoruz. İslâm’da kadının tüm meřrű ihtiyaçlarını onun velisi kim ise o karşılamak zorundadır. Böylece kadın iř yerinde patronu/műdürü tarafından ezilmekle karşı karşıya kalmayacak, iř stresi çekmek zorunda da olmayacaktır.

Marksistlerin ev işlerinin toplumsallaştırılması ve devlet tarafından ücretlendirilmesi savına gelince; bu önerinin pratikte belli sıkıntıları getireceği görünür gibidir. Bu uygulandığı takdirde bir kadının evinin işini muhtemelen yine başka bir kadın ücret karşılığında görecektir.

Kendisini İslâmcı feminist olarak tanımlayan söylem sahiplerinin fikirleri incelendiğinde ise şu tabloyla karşılaşılır. Onların çoğunluğu dinin temel esaslarının adeta asırlar boyunca yanlış anlaşıldığını buna bağlı olarak da doğru şekilde yorumlanmadığını öne sürerek İslâm'daki birçok hükmün tarihsel olarak değerlendirilmesi gerektiği tezini savunurlar. Ayrıca bu anlayış sünneti ikinci plana atan yahut tamamen inkâr eden sağlıksız bir yaklaşımı da benimsemektedir. Bu yaklaşım, İslâmî ilkelere göre kişiyi din dairesinin dışına çıkarabilecek tehlikeli bir bakış açısını beraberinde getirmektedir.

İslâm'ın güzel öğretilip uygulandığı bir ülkede feminizme hiçbir şekilde ihtiyaç yoktur. Batı ülkelerinde feminist hareketlerin çıkış amacında onlar bakımından haklılık vardı.²¹⁶ Çünkü Hristiyanlığa göre kadın Hz. Adem'in cennetten kovulmasına neden olmuş ve insanlar için aslî günah kavramının ortaya çıkmasının sebebi olarak suçlu görülmüş²¹⁷ buna bağlı olarak ezilmiş aşağılanmış, sömürülmüştür. Müslüman kadınlar ve toplumlar, İslâm'ın öğretisine taban tabana ters düşen bu akımdan çeşitli sebeplerden dolayı etkilenmişlerdir. Bunun doğal bir sonucu olarak, kendilerini feminist olarak tanımlayanlar ya da feminizm ideolojisinden istifade edilmesi gerektiğini söyleyenler var. Bir de gizli feministler var ki kanaatimizce bu akımdan etkilenenler arasında en tehlikeli grubu onlar oluşturuyorlar; Onlar feminist fikirleri kabul etmelerine rağmen feminist olduklarını kabul etmeyenlerdir.²¹⁸

Feminizmin çıkmazlarıyla ilgili Mustafa Tekin makalesinde şu ifadeleri kullanmıştır: “Kadın ve erkek ilişkileri bağlamında ‘ayakları üzerinde durmak’ bir yandan evin değersizleştirilmesi, evsizleşme, kadın ve erkek dünyalarının birbirinden bağımsızlaştırılması, birbirinden uzak kalacak ölçüde bireyselleşme ve öznelleşmeyi de hem hedeflemiş hem beraberinde getirmiştir. Gerçekte kadın ve erkek, aile temelinde aralarında iş bölümü oluşmuş ve birbirine insan olmaları hasebiyle ihtiyaç

²¹⁶ Maraşlı, Sema, *Huzur Bulalım Diye*, Mayıs,2016, İstanbul, s.31.

²¹⁷ Arıkfıdan, *a.g.t.*, s.7.

²¹⁸ Maraşlı, *a.g.e.*, s. 31-32.

duyan cinsiyet kategorileridir. Feminizm düşüncesi ve pratiği kendisini, her şeyden önce Tanrı merkezli bir evren ve insan anlayışından mesafe alarak inşa etmiştir ve bu bağlamda denilebilir ki seküler bir karaktere sahiptir. Bu çerçevede feminizm düşüncesinde önemli bir noktanın altını çizmemiz gerekmektedir; Feminizm vahyî bilgiden mesafe alarak kendisini hümanist bir temelde inşa etmektedir. Feminizm, felsefesi ve pratikleriyle Batı'nın modern düşünceye evrildiği bir zaman diliminde neşvü neva bulmuş, dolayısıyla bir şekilde modernizmle paralel giden bir içerik kazanmıştır. Feminist yazarların büyük oranda dil ve geleneğe olan eleştirileri ve dinle hesaplaşmaya olan çağrılarını da bu çerçevede anlamlandırmalıyız. Feminizm düşüncesi modern Batılı bakış açısının tezahürleri içerisinde kurumsallaştığında; varlığın merkezinin Tanrı'dan insana kayması, Tanrı ile insan arasında yeni dönemde de önemi tartışma ve gerilim noktasıdır.”²¹⁹

Bugün feminist yaklaşımların, gündelik hayatın farklı alanlarına olumsuz yansımalarını görmemiz zor değildir. Boşanmaların artışı, evlilik yaşının yükselmesi ve çocuk sayısının düşmesi, toplumda ahlaksızlığın artması bu çerçevede sayabileceğimiz örneklerden bazılarıdır. Çünkü kadın ve erkek birbirine tahammül edilmesi gereken cinsiyetler olarak bakmaya başladığında, birinin başarısının diğerine rağmen ve aleyhine geliştirildiği durumda, gerilimler kaçınılmaz olmakta, aile ve çocuk bir yüke dönüşmektedir. Ayrıca feminist kadın politikalarının kadın erkek kimliğinin arasını açarak üçüncü bir transseksüel kimliğe zemin hazırladığı bilinmektedir.²²⁰ Bu durum toplumun düzenini bozmakta ve toplumda ahlaksızlığın yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır.

İslâm ve feminizmin dilinde teorik olarak belirgin bir farklılığın olduğunu görmekteyiz. Çünkü birisi vahiy kaynaklı iken, diğeri değildir. Feminizmin, teorikte ürettiğini iddia ettiği çözüm önerilerinin, pratiğe döküldüğünde, yaraya merhem, probleme çözüm değil; aksine yeni ve içinden çıkılması güç bireysel ve toplumsal

²¹⁹ Tekin, Mustafa, a.g.e., s.126.

²²⁰ Tarhan, a.g.e., s.17.

problemler doğurduğu oradadır. İslâm hukukunda ise kadının hak ve sorumluluklarının, erkeğin hak ve sorumluluklarında olduğu gibi son derece net ve açık olduğu görülecektir.

SONUÇ

Kadın konusu bir sorun olarak tartışılmaya başlandığından itibaren, aslında bir noktada tartışmanın kendisi bir soruna dönüşür. Bunun birkaç sebebi vardır. Birincisi, Batı merkezli feminist söylemlerin, kadın konusunu ‘erkek’ ve ‘insan’ kavramından bağımsız olarak ele almaları, söz gelimi, İslâm’da kadının ele alınış biçimini de etkilemekte dolayısıyla ‘kadın’ konusu olabildiğince parçacı ve bir tartışma çerçevesinde değerlendirmeye çalışılmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak İslâm ve feminizmin bakış açısından kadını konuşmak çoğunlukla feminist ideolojinin merkeze alınarak İslâm’ın kritik edilmesiyle sonuçlandırılmaktadır.²²¹ Kanaatimizce vardığımız sonuç şöyledir: ortada ‘bakış açısı’ndan kaynaklanan bir problemin olduğudur.

İslâm ve feminizmin temel farkının, ilkinde ‘sorumluluk, ikincisinde ise ‘hak’ kavramının öne çıkarılması şeklinde somutlaştığını görmekteyiz. İslâm erkek ve kadınların haklarına vurgu yapmakla birlikte, onların bir insan ve farklı cinsiyetler olarak sorumluluklarının altını çizmektedir. Bu bağlamda erkek ve kadının bir kul olarak belli sorumlulukları vardır. Feminizmde ise kadınlara ait tek taraflı hakların sürekli ön plana çıkarılırken ‘sorumluluklar’ın hangi zemin üzerinde meşruiyet kazandığı belli değildir. Öte yandan adaletten ziyade, kadının her halükarda koşulsuz ilerlemesini hedeflemektedir. İslâm’da kulluk ve sorumluluk, erkek ve kadınlığa öncelenirken, feminizmin ‘kadın’lığı önceleyen ve erkeği düşman gören tavrı adaletten çok uzaktır. Bu da hukuk ilkelerine ve adalet anlayışına aykırıdır. Feminizm uzun süre feministler tarafından eşitlik üzerinden tartışılmış ama sorunlar bir türlü giderilememiş, aksine sorunlar iyiden iyiye çözümsüzleştirilmiştir. Bu söz konusu eşitlikçi tavrıdaki önemli hatalardan birisi kadının kendine özgü doğasının hesaba katılmamasıdır.²²²

²²¹ Tekin, Mustafa, ‘İslâm’da ve Günümüzde Kadın’, *Aile Sempozyumu Tebliğleri*, Mayıs 2014, Medeniyet Vakfı yay. Ankara, s.119.

²²² Aydın, Mustafa, *Aileyi Değerlendirme Eksenleri ve Bazı Yanlış Paradigmalar*, *Aile Sempozyumu Tebliğleri*, Mayıs 2014, Medeniyet Vakfı yay. Ankara, s.218.

Biz gün geçtikçe feminizmin olumsuz etkilerine maruz kalan bir toplumda yaşamaktayız. Burada mevcut durumun müspete dönmesi için toplumdaki her bireye ve kuruluşlara büyük görevler düşmektedir. Başta Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler -özellikle de sosyal bilimler alanındaki bölümler- ve sivil toplum kuruluşları -özellikle kadınla ilgili olanlar-, sosyal medya ve kitle iletişim araçlarında İslâm'da kadına tanınan haklar ve onun sorumlulukları çok güzel bir şekilde işlenmelidir. Bu yapılmadığı takdirde kadınlar kendi haklarını korudukları düşüncesiyle, zulmü de hak olarak görececek ve feminizmin çifte standart görüşlerine sarılacaklardır. Bunun kaçınılmaz sonucu ise toplumda ailenin dağılması, evliliklerin azalması, boşanmaların artması ve ahlaksızlığın yaygınlaşmasıdır. Feminist kültürün doğurduğu zararlardan toplum korunmalı, kanunî uygulamalar buna göre yapılmalıdır. Mevcut uygulamalar feminist kültürün baskısı ile yapılmaktadır.

Son söz olarak; mevcut şekliyle feminizm kadın haklarını savunan ve onlara haklarını iade eden bir ideoloji olmaktan çok uzaklaşmış, zulme dönüşmüş ve salt erkek düşmanlığı haline gelmiştir. İslâm dininin kadına ve erkeğe verdiği haklar ile yüklediği sorumluluklar, topluma hakkınca öğretilmediği ve özümsemediği takdirde aile ve toplum kaçınılmaz bir son ile karşı karşıya kalınacaktır.

KAYNAKÇA

ACAR, İbrahim, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum, 2000.

AİLE HUKUKU KARARNAMESİ, Neşr., ÇEKER, Orhan, İstanbul, 1985.

AİLE SEMPOZYUMU TEBLİĞLERİ, *İslâm Hukukunda Kadın Hakları*, Medeniyet Vakfı yay. Ankara, Mayıs 2014,

AKTAŞ, Gül, “*Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak*” Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 30, Sayı:1 S.S. 53-72, 2015.

ALİ, Zahra, *İslâmi Feminizmler (Feminismes İslâmique)*, Çev. Öykü Elitez, İstanbul, 2014.

ALTUN, Hakan, “*Feminist Kurânı Doğrultusunda Bir Okuma Ve Bir Örnek Çalışma: Denizden Gelen Kadın*” Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.

ARIKFİDAN, Meryem, *İslâm Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2015.

ATEŞ, Süleyman, *İslâm'ın Kadına Getirdiği Haklar*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ankara, İslâmi Araştırmalar Cilt 10, Sayı 4, 1997.

AYDIN, Mehmet Akif, *İslâm Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985.

AYDIN, Mustafa, *Aileyi Değerlendirme Eksenleri ve Bazı Yanlış Paradigmalar*, Aile Sempozyumu Tebliğleri, Mayıs 2014, Medeniyet Vakfı yay. Ankara.

AYNUR Hatice, “*İslâmi Feminizm Ve Feminist Kurân Okumaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme*” Dil Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 13, Sayı 3, 2013. S.S. 89-122

BEŞER, Faruk, *Kadın Ve Evlilik*, İstanbul, 2007.

Kadının Çalışması Sosyal Güvenlik ve İslâm, İstanbul, 1991.

Hanımlara Özel İlmihal, İstanbul, 2010.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, y.y. yok

BOLAY, S. Hayri, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Ankara, 1987.

BUHARİ, Muhammed ibn İsmail, *Câmi-us-Sahih*, şerh: Bedrettin Ebi Muhammed Mahmud bin Ahmed el-Aynî, c. I-XX, yy., 1972.

CANAN, İbrahim, *Hz Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, İstanbul, y.y. yok.

ÇEKER, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, Konya, y.y. yok.

İslâm Hukukunda Akitler, İstanbul, 2006.

İslâm Hukukunda Çocuk, İstanbul, 1990.

DALGIN, Nihat, *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*, Samsun, 1999.

DEMİR, Zekiye, *Modern Ve Post Modern Feminizm*, İstanbul, 1997.

DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul, 2011.

EBU DAVUD, Süleyman ibn Eş'as es- Sicistani, *Sünen-i Ebu Davud*, c. I-IV, yy., ty.,

EBU ZEHRA, Muhammed, *el-Ahvalü's-Şahsiyye*, 1950.

FETÂVÂ-YI HİNDİYE, çev. Mustafa Efe, c. I-XVI, Ankara, ty.

FIRESTONE, Shumulatıh *Cinselliğin Diyalektiği*. Yurdanur Salman (Çev.).İstanbul: Payel Yayınevi, 2013.

GAZÂLÎ Muhammed b. Muhammed, *el-Mustesfâ Min İlmi'l- Usûl*, Beyrut, y.y. yok.

GERHARD, Ute, *İnsan Hakları ve Kadın Hakları Bağlamında İslam'da Eşitlik ve Cinsiyet Hukuku Üzerine Düşünceler*, Çev. Abdullah Acar, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 23, 2014.

GÜÇ, Ayşe, “İslâmcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları” Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 17, Sayı: 2, 2008.

GÜLER, İlhami, ‘Kur’an’da Kadın Erkek Eşitsizliğin Temelleri’, *İslâmi Araştırmalar*, c. 5.

GÜRHAN, Nazife, “*Toplumsal Cinsiyet ve İslâmi Feminist Söylem*”, International symposium, SAMSUN ,2010.

GÖRMEZ, Mehmet, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kadın ve Aile Yazıları*, , *İslâm ve Kadın Yazıları Üzerine*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001.

HALEBÎ, İbrahimi, *Mültekâ el Ebhur*, çev.Mustafa Uysal, c. I-IV, yy., 1968.
Hz. Muhammed Devrinde Kadın, Gelenek yayınları, 2004.

İŞİK, Havva Ergene, *Hanım Sahabeler*, İstanbul, 2005.

İBN ABİDÎN, *Reddü’l-Muhtar Ale’d Dürrü’l- Muhtar*, çev. Ahmet Davutoğlu, c. I-VII, İstanbul, 1983.

İBN HANBEL , *Müsned*, İstanbul: Çağrı yayınları, 1992.

İBN KESİR, İmâdü’d- Din Ebu’l-Fidâ İsmail b. Kesir, *Tefsiru’l-Kur’an’il Azim*, c. I-IV, İstanbul, 1990.

İBN MÂCE, El- Hafız Ebi Abdullah Muhammed bin Yezid el- Kazvini, *Sünen*, çev. Haydar Hatipoğlu, c. I-X, İstanbul, 1982.

İBN MANZÛR, Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu’l-Arab*, c. I-XVII, Beyrut, 2004.

İBN RÜŞD, Kadı Hafîdu Ebu Velid Muhammed b. Ahmed Muhammed b. Rüşd el-Hafid, *Bidayet-ül Müctehid ve Nihayet-ül Muktesid*, çev.Ahmed Meylani, c. I-IV, İstanbul, 1976.

İBN SÂD, *et-Tabakatü’l Kübrâ*.

İDDENS, A ,*Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008.

JAGGAR, A.M., *Feminist Politics an Human Nature*. New Jersey: Rowman and Little Field Publishers, 1988,

KARA, Nurten, *Feminizmlerin Toplumsal Hakaret Olarak Medyaya Yansımaması*, Küresel İletişim Dergisi, Sayı 1, 2006.

KARAMAN, Hayrettin, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul,2008.

KARDAVÎ, Yusuf, *İslâm ’da Helal ve Haram*, Ankara,1971.

KÂSÂNÎ, Ebu Bekir Alâüddîn b. Mes'ud, *Bedâi 'u's- sanâi'*, Beyrut, 1910.

KAYHAN, Fatma., *Feminizm*, İstanbul,1999.

KOLAY, Hale, *Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları*, EMO Kadın Bülteni, Sayı:3, Nisan 2015.

KORKMAZ, Arif, *Feminizmin Modern Dönem Kuran Tefsirine Etkileri: Tefsir Sosyolojisi Üzerine Bir Deneme*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmalar Dergisi, c. 6, sayı 2, 2017.

KÖSE, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar Ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya, 2014.

İslâm Hukukuna Giriş, İstanbul,2012.

KUDÛRÎ, Ebu'l- Hasen Ahmed b. el Bağdadi, *Muhtasar-ı Kuduri*, çev. Süleyman Fahir, İstanbul, 1979.

KUR'AN-I KERİM

KURUKIZ Mustafa, *Talakın İslâm Hukuku ve Medeni Hukuk Açısından Değerlendirilmesi*, Basılmamış Bitirme Tezi, 2006.

KUTUP, Seyyid, *Kadın ve Aile*, İstanbul, 1994.

MARAŞLI, Sema, *Huzur Bulalım Diye*, İstanbul, 2016.

MERGİNANİ, el Hidaye.

MEVSİLİ, Abdullah Muhammed b. Mahmud, *El- İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar, Metni el- muhtar lil- Fetva*, Beyrut, y.y. yok

OKİÇ, Tayyip, *İslâmiyette Kadın Öğretimi*, Ankara, 1978.

ÖZAY, Hilal, *İslâm Hukukunda Anne*, İstanbul, 2008.

ÖZTÜRK, Emine, “*Kuran'ın Kadına Bakışı Ve İslâm Tarihinde Kadının Sosyal Statüsüne Genel Bir Bakış*”, Harakani Dergisi Sayı: 2, 2014.

RÂĞİB, el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut, 2001.

RAMAZANOĞLU, Caroline, *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, çev., M. Bayatlı, İstanbul, 1998.

SARMIŞ, İbrahim, *Rivayetlerin Ortaya Çıkardığı Olumsuz Kadın Algısı*, İstanbul, 2010.

SAVAŞ, Rıza, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, Ravza yayımları, 1996.

SERAHSÎ, el-Mebcut

SİBÂÎ, Mustafa, *İslâm'a ve Garplılara Göre Kadın*, İstanbul, 1969.

ŞAHİN AYNUR, Hatice, *İslâmi Feminizm ve Feminist Kuran Okumaları Üzerine Bir Değerlendirme*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Cilt 13, Sayı 3, 2013.

ŞENOCAK, İhsan, *İslâm'ın Kızına*, İstanbul, 2016.

TALİP, Türcan,(Editör), *İslâm Hukuku El Kitabı*, Ankara, 2012.

TARHAN, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, İstanbul, 2015.

TEKİN, Mustafa, '*İslâm'da ve Günümüzde Kadın*', Aile Sempozyumu Tebliğleri, Mayıs 2014, Medeniyet Vakfı yay. Ankara.

TEZCAN, M. *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*, Ankara, Anı yay, 2005.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed bin İsa, *Sünen*, çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, c. I-VI, İstanbul, ty.

TOHİDİ, Nayarev, "*İslâmi Feminizm Tehlikeler Ve Ümit Vaad Eden Unsurları.*" *Aüüfd*, Çev. Toker, İhsan.

TONG, R., '*Feminist thought a Comprehensive Introduction*', London, 1989.

TOPALOĞLU, Bekir, *İslâm'da Kadın*, İstanbul, 1995.

TOZDUMAN, Aysel Zeynep, *İslâm'da Kadının Hakları*, İstanbul, 1991.

TUKSAL, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, Otto Yay., İstanbul, 2018.

WAYLEN, G., '*Women and NeoLiberalism*', London, 1986.

YAMAN, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, Konya, 1998.

YILDIZ, Nureddin, *Mücadele Kadın*, İstanbul, 2014.

ZENCÂNİ, Ebu Menakıb Şihabettin, *Tahricül Furu alel usül*, çev. Davut İltaş, Fıkhi Hükümlerin Usuli Dayanakları, Ankara, 2015.

ZEYLAÎ, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed, *Nasbu'r-Râye*, Riyad, 1973.

ZUHAYLÎ Vehbe, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe, Yunus Vehbi Yavuz, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Nurettin Yıldız, c. I-X, İstanbul, 1999.

ÖZGEÇMİŞ

31 Temmuz 1989 tarihi, Karaman/Kazımkarabekir’de doğdu. Karaman Anadolu İmam-Hatip Lisesi’ni 2007 yılında tamamladı. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden 2012 yılında mezun oldu. 1 yıl pedagojik formasyon eğitimi aldıktan sonra 2013 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak atandı. Halen vazifeye devam etmektedir.

2012 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İslâm Hukuku Bilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladı.

Özel İlgi Alanları: İslâm Aile Hukuku ve din psikolojisidir.

